

HET SCHIKTE ZICH ALLES TEN BESTE

**Tourtjes naar Friesland, Holland,
Gelderland, Kleef,
Zeeland en Noord-Brabant
door**

**Frederik Gijsbert van Dedem 1769
Hendricus Octavius Feith 1806
Johanna Theodora van Dedem 1806
Augustus Johannes van Delden 1831
Mattheus van Delden 1877**

M.L. Hansen (ed.)

HET SCHIKTE ZICH ALLES TEN BESTE

**Tourtjes naar Friesland, Holland, Gelderland, Kleef, Zeeland en Noord-Brabant
door**

Frederik Gijsbert van Dedem 1769

Hendricus Octavius Feith 1806

Johanna Theodora van Dedem 1806

Augustus Johannes van Delden 1831

Mattheus van Delden 1877

© Uitgegeven door STRENG, Epe 2015

Alle rechten voorbehouden. Niets aan deze uitgave mag op enige manier verveelvoudigd of openbaar gemaakt worden, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Een reisverslag naar Texel en Noord-Holland, 1769. Door Frederik Gijsbert van Dedem	11
Een reis door Friesland, Holland, Gelderland en Kleef, 1806. Door Hendricus Octavius Feith	16
Een vier-daagse reisje naar Kleef, 1806. Door Johanna Theodora van Dedem	31
Een reisje naar Arnhem en Nijmegen, en een blik op Kleef, 1831. Door Augustus Johannes van Delden	34
Een tourtje naar Zeeland en Noord-Brabant, 1877. Door Mattheus van Delden	37
Gebruikte literatuur	44
Index	45

Inleiding

Een reisverslag naar Texel en Noord-Holland, 1769

Door Frederik Gijsbert van Dedem

Sedert 1666 maakten door Hunne Hoog Mogenden benoemde commissies inspectiereizen langs de grenzen van het land. In 1769 maakte Frederik Gijsbert van Dedem tot de Gelder, sedert 1767 lid van de Staten van Overijssel en lid van de Admiraliteit van Amsterdam, zo'n inspectietocht langs de verdedigingswerken op Texel en in Noord-Holland. Het was gewoonte vrienden en familieleden mee te vragen, het was ook gewoonte naast de vestingwerken enige toeristische bezienswaardigheden te bezichtigen. Het gezelschap reisde over water in een comfortabel jacht van de opdrachtgever, de Raad van State, en onderweg werd goed gegeten en gedronken. Overal werden zij met veel eer ontvangen – bij aankomst en bij vertrek klonken kanonschoten ter begroeting en tot afscheid, en stonden de matrozen in het wand – en de gastheren deden hun best het bezoek te vermaken waarbij de konijnenjacht in de duinen een hoogtepunt was. De trip van 1769 werd besloten met een bezoek aan Amsterdam. Het tourtje nam veertien dagen in beslag, van 1 september 1769 tot 14 september.

De deelnemers van dit reisje waren Frederik Gijsbert van Dedem tot de Gelder, zijn zwager Coenraad Willem Sloet tot Lindenhorst, diens broer Herman Jan Sloet, Doctor Knoop en rentmeester Engelenburg, en de schrijver van het journaal die zich niet bekend maakt. Hij was door Frederik Gijsbert van Dedem uitgenodigd.

Het verslag werd bewaard in een grote enveloppe waarin ook een paspoort voor Frederik Gijsbert van Dedem werd bewaard. Vier bescheiden – de grote enveloppe waarin het paspoort en het journaal zaten, het paspoort, een brief en het journaal –, samen inventaris nummer 989, worden bewaard in het Historisch Centrum Overijssel te Zwolle, in het Familiearchief Van Dedem (1447.4).

1. Op de enveloppe staat geschreven:

Paspoort van F. G. Baron van de Gelder, (Uitgegeven in 1807)

en een

Journal eener gedaene Reyse door de Zuyder See nae Texel en de kust van Noordholland

F.G. Baron van Dedem van de Gelder¹, 1743-1830, in 1771 gehuwd met A.F.J. Sloet² t h. (1796) zuster van Coenraat Wilh.

Baron Sloet toe Lindenhorst³, burgemeester van Deventer, Coenraad Willem, tq. 1743-1837

H.J. Baron Sloet⁴, (broeder van voornoemd) (was het wel "H.J."? deze moet jong gest. zijn.)

Doctor Knoop,

Rentmeester Engelenburg.

<geene Sofie> Sloet (groene boek), fol. 39 en 40

Het geslacht Sloet (rode boek) bl. 55

Afkomstig van het "Nyenhuys" te Wijhe, 15 October 1934.

JV van Dedem

Korte Bergstraat 14,

Amersfoort.

1 Frederik Gijsbert van Dedem tot de Gelder (1743-1820).

2 Adriana Frederika Johanna Sloet (1745-1815).

3 Coenraad Willem van Dedem tot Lindenhorst (1743-1809).

4 Herman Jan Sloet (jong overleden).

2. Het paspoort is op 21 maart 1807 uitgegeven door *Le Ministre Secrétaire d'Etat* W:F: Roëll namens Zijne Majesteit, en dat was Lodewijk Napoleon. Met dit document kreeg Van Dedem toestemming om met zijn suite via Mainz en Frankfurt en Wenen naar Constantinopel te reizen waar hij in 1785 ambassadeur was geworden.

3. De brief is enkel, kant 1 en 2 beschreven:

den Aalshorst
Dalfsen 14 Oct[ober 18]84

Lieve Hansje⁵,

Gister was ik op het Nyenhuis en zei juffrouw van <Essen> dat Mr de Klark nog iets voor je hadt.

Ik heb hem toen aangeboden om het mede te nemen en op te zenden.

Ingesloten de twee stukken. Het is nog al aardig van hem en het zyn nog aardige familiepapieren Je moet er maar niet te veel over praten want hy had feitelyk de boel moeten vernietigen maar vond dit jammer. Je moet er Mr de Klark maar voor [2] bedanken maar de familie v. P⁶ niet, want die weet er niets van. Met hartelyke groeten ook van Tante B⁷ voor jullie gaarne

je je liefhebbende Oom
*Hendrik*⁸

adres van den Heer de Klark is: A.A. de Klark / Walterbachweg 2 / Oosterbeek

4. Het journaal is geschreven op folioformaat. De tot een katern gevouwen bladen zijn ongenummerd. De pagina's 1, 2 en 11 zijn blanco. Op pagina 12 sluit het journaal af met een in een ander handschrift geschreven titel:

Journaal eener in 1769
na Texel met een jagt
gedaane reijs.

Een reis door Friesland, Holland, Gelderland en Kleef, 1806 **Door Hendricus Octavius Feith**

Half juli 1806 ging Hendricus Octavius Feith (1778-1849) met zijn vrouw Harmanna Maria Meurs (1774-1832) op weg om een toer door Friesland, Holland, Gelderland en Kleef te maken. Ze vertrokken op 15 juli uit Groningen, de stad waar hij als archivaris werkte, en kwamen op 2 september weer thuis.

Zijn belangstelling is breed, zijn schijfstijl is vlot, een waardige zoon van een zo beroemde vader: de dichter Rhijnvis Feith. Feith schreef het reisverslag op dubbelgevouwen papier dat tot een klein boekje (10 x 17 cm.) zonder omslag, met een touwtje ingebonden is. Hij beschreef de reis op ongenummerde en van rand tot rand vol geschreven pagina's, en voegde kleine schetsen ter verduidelijking toe.

Het boekje wordt bewaard in het Historisch Centrum Overijssel te Zwolle, Familiearchief Feith, inventaris nummer 115.

5 Waarschijnlijk Johan Carel Willem Schimmelpenninck (Hansje) (1861-1928).

6 Waarschijnlijk doelt hij op zijn schoonfamilie Van Pallandt.

7 Tante B. is niet getraceerd.

8 Hendrik Anthony Zwier von Knobelsdorff (1840-1905), een achterkleinzoon van Frederik Gijsbert van Dedem tot de Gelder.

Een vier-daagse reisje naar Kleef, 1806

Door Johanna Theodora van Dedem

Johanna Theodora van Dedem (1790-1878) was de jongste dochter van Coenraat Willem van Dedem en van Susanna Leonora de Vos van Steenwijk. In 1820 zou Johanna trouwen met Louis Rhijnvis Feith, een zoon van de dichter.

De zestien-jarige Jenny vertrok vanuit Wyhezigt, het pensionaat voor jonge dames van juffrouw Anna Maria Moens, voor een vier-daags reisje naar Kleef. Wie haar reisgenoten waren blijft onbekend.

Jenny wist haar weg te vinden tussen de vele Romeinse oudheden, ze kende de Gelderse en de Vaderlandse geschiedenis. Bij de grens van Kleef werd het gezelschap gevisiteerd door de Franse douane, in Kleef bezocht zij de kerk, de bronnen en het in verval geraakte monument voor prins Maurits van Nassau. Toen zij Kleef wilden verlaten stuitte dat op weerstand, men wilde niet dat het gezelschap de grens naar het groothertogdom Berg zonder pas zou passeren. ‘Wy haspelden hier lang over, doch eindelyk gelukte het ons’, schreef ze. Het toertje werd besloten met een bezoek aan de bij reizigers zo geliefde Gelderse buitenplaatsen Rozendaal, Beekhuizen en Biljoen.

Het manuscript bestaat uit twee dubbelgevouwen in elkaar gelegde bladen, de acht ongenummerde kanten zijn beschreven. Het bevindt zich te Zwolle in het Historisch Centrum Overijssel, Famliearchief Van Dedem (1447.1), inventaris numeer 415.

Een reisje naar Arnhem en Nijmegen, en een blik op Kleef, 1831

Door Augustus Johannes van Delden

Omdat Willem Houck⁹ naar school gebracht zou worden, besloot zijn vader¹⁰ daar een kleine trip aan vast te knopen en hij vroeg Willems neefje Augustus Johannes van Delden¹¹ mee te gaan. Het doel van het drie-daagse tochtje was van Deventer naar Arnhem en Nijmegen te reizen en dan naar de grens om een blik op Kleef te werpen. De heer Jordens¹² sloot zich bij het kleine gezelschap aan. Nadat de paspoorten opgehaald waren gingen ze met een wagen met twee paarden op pad.

De reizigers werden in Nijmegen geconfronteerd met de oorlog van de Noordelijke Nederlanden tegen de Zuidelijke landen, die een zelfstandig land (België) wilden worden. In Nijmegen lag garnizoen en de stad was met pallisaden beveiligd tegen vijandelijke aanvallen. De oorlogssituatie verhinderde een ontspannen bezoek niet, zelfs een fort net buiten de stad werd bezocht.

Het verslag dat op acht ongenummerde kantjes werd geschreven, wordt bewaard te Deventer, in het Stadsarchief en Athenaeum bibliotheek, Familiearchief Houck, inventaris nummer 489.

9 Wilhelm Conraed Houck (1816-1866).

10 Maurits Ernest Houck (1790-1861), vader van Wilhelm Conraed, en broer van Aleida Catharina Houck.

11 Augustus Johannes van Delden (1816-1845), zoon van Steven van Delden en Aleida Catharina Houck.

12 Jordens is een bekende en uitgebreide familie in Deventer. Mogelijk betreft het hier Mr. Coenraad Alexander Jordens (1785-1863), officier bij de arondissementsrechtbank te Deventer.

Een tourtje naar Zeeland en Noord-Brabant, 1877**Door Mattheus van Delden**

Mattheus van Delden (1826 -1906) was na vele reizen een geroutineerde toerist geworden. Met groot gemak vond hij zijn weg in vreemde landen en steden, en accepteerde zonder veel omhaal de onaangename kanten van het reizen. Hij maakte gemakkelijk nieuwe kennissen zodat hij – hoewel alleen op reis – genoeg aanspraak had. Hij keek met belangstelling naar de vele aspecten die een verblijf in een voor hem nieuwe omgeving bood. Hij vond het kwalijk dat hij zijn eigen land had verwaarloosd, vooral Zeeland en Noord-Brabant waren hem onbekend. Hij vond tussen zijn werkzaamheden – hij was zeepzieder in het familiebedrijf te Deventer – een paar dagen de tijd dit verzuim goed te maken en vertrok op de eerste pinksterdag van 1877 naar Rotterdam, waar het tourtje begon.

In een ingebonden schrift noteerde hij zijn reisverslag op genummerde pagina's, vooraf gegaan door titel en route. Op het omslag schreef hij:

Zeeland 1877

Het manuscript bevindt zich in het Stadsarchief en Athenaeum bibliotheek te Deventer, in het Familiearchief Van Delden, inventaris nummer 66.

Voor de transcriptie golden de volgende regels:

- De spelling, interpunctie etc. zijn aangepast waar het voor de leesbaarheid wenselijk was.
- De paginanummering van de auteur staat tussen (ronde haken).
- De door de editeur toegevoegde paginanummering staat tussen [vierkante haken].
- De onderstrepingen zijn gecursiveerd.
- Onleesbare teksten zijn vermeld als < -- > en slechtleesbare teksten staan eveneens tussen <punthaken>.
- De namen van personen zijn zoveel mogelijk in nationale en internationale biografieën opgespoord. Maar niet altijd bleek dat mogelijk, zodat daar toelichting ontbreekt.

Een reisverslag naar Texel en Noord-Holland, 1769

Door Frederik Gijsbert van Dedem

[3]¹³ 1769:

Journael eener gedaene Reijse door de Zuider See nae Texel en de Küst van Noordholland.

Door den H:W:Gebr: Gestr: Heer Baron F:G: van Dedem toe den Gelder Raad ter Admiraeliteit tot Amsterdam vereert sijnde met eene Uijtnoodiging, om met Sijn HWGebr: Gestr: en verder Geselschap een Reijsjen te doen, nae Texel en de Noordhollandse plaetsen, waertoe meede versogt waeren, Den HWGebr: Gestr: Heer Baron Sloet toe Lindenhorst Borgemeester der Stad Deventer, benefens Desselfs Heer Broeder de Heer Baron H:J: Sloet, De Heer Doctor Knoop en de Heer Rentmeester Engelenburg. So sijn wij

Den 1te Sep: Vrijdaegs nae gedaene Zallandse Schouwe tot Vollenhove, alwaer het Admiraeliteits groote Jagt, dat Daegs te vooren reeds gearriveert was, en aldaer op de Rheede voor Anker lag gekoomen, en s'naemiddaegs met een geselschap van Heeren en Daemes met een Seijlschuijt nae t'Jagt gevaeren, en onder t'lossen van Seeven Canonschooten aen boord gegaen, alwaer alles nauwkeurig besichtigt hebbende, sijn wij met hetselve onder Seijl gegaen onder het drinken van een kopjen Thee doende een tourtjen Seewaerts in, en weeder terugh gekeert, en voor Anker gaen leggen sijnde, begaef sich het Geselschap weeder met de Seijlschuijt nae Vollenhoove, wordende bij t'afvaeren van het Jagt weederom door Seeven Canonschooten gesalueert.

Vervolgens Ten Huijse van sijn HWGebr: Gestr: den Heer Landdrost van Zalland¹⁴ overnagt, en alles tot de Reijse in gereedheid gebragt sijnde, so sijn wij

Den 2de Saeturdaegs s'morgens om 10 Uiren, met de Seijlschuijt aen boord gevaeren, en aldaer weegens contrarie wind om half 12 Uir onder t'lossen van t'Canon gearriveert sijnde, so sijn wij met een Westelijke wind onder Seijl gegaen, en wijl de Wind geduirig westelijk waijde, so arriveerden wij s'avonds om 6 Uiren eerst in t'val van Urk, settende onsen Cours gestaedig nae Texel voort.

om 9 Uir begonde een sterk noorderligt te schijnen, en om 10 Uiren ons tot Rust gelegd hebbende, seijlden wij voorbij Enkhuijsen en ontdekten,

Den 3de Sondaegs met den Daghet Eijland Wieringen, dat wij meede [4] voorbij seijlden, en dūs onsen Cours nae de Helder voortsettende, arriveerden wij s'morgens om 10 Uiren aldaer, alwaer wij op de Rehde voor Anker vonden leggen de beide Oorlogs fregatten Weststellingwerf gecommandeert bij den Capitain Cras, en de Dankbaerheid, gecommandeert bij den Capitain van Vlieden. bijde deese fregatten waeren ter Kruijstogt nae de Middellandse See uijtgerust, en gemonteert met 24 stucken Canon en 130 Man onder 2 Commandeurs en 2 lieutenants. So drae het Jagt in t'gesigt der fregatten gekoomen was, wierden de Vlaggen aenstonds opgeheijst, en de soldaeten verscheenen onder het slaen der Trom en pijpen booven op t'verdekt onder de Waepen, en de Matroosen booven in t'wand in parade, wordende het Jagt van ieder der fregatten met 17 Canonschooten gesalueert, dat met 7 schooten van het Jagd weeder beantwoord wierde. nae dat het Jagt een wijnig voorbij gepasseert was, begaf sich het Volk weeder uijt het wand nae beneeden, en de Sloepen wierden uijtgeset. Midelerwijl kwaem meede voor de

13 Pagina 1 en 2 zijn blanco.

14 Arent Sloet tot Tveenijenhuisen, van 1763 tot zijn dood in 1786 drost van Salland.

Helder aen, het Oostindische Compagnies Jagt van Enkhuijsen, waarop sigh bevonde de Heer Bewindhebber Appelman, die 2 op de Rehde leggende Oostindische Scheepen gemonstert hadde, dewelke ons insgelijks bij t'naederen met 5 schooten salueerde, die wederom met 5 gelijke schooten van t'Jagt beantwoort wierde.

Vervolgens kwaemen de bijde Sloepen der fregatten aen boord, waarop sigh bevonden, de bijde Heeren Capitains Cras en van Vlierden om de ordres af te haelen. de Sloepen waeren gemonteert met 8 Roejers alle in Uniform, met witte hembden, en manchetten, swart fluweele Bonetjes, en den quartiermeester als Stuurman. nae de gewoonlijke Receptie en t'afleggen der complimenten, so wierden die beijde Heeren Capitains door den Admiraaliteits Heer s'middaegs ten eeten versogt, wordende over taefel onder t'lossen der Canons en t'blaesen der Trompet een goed pocaeltje op de Gesondheid van zijn Doorl: H.Heidden Admiraal-generaal¹⁵, als ook het welvaeren der Admiraaliteit gedronken. S'avonds om 7 Uiren vertrocken die bijde Heeren Capitains in de Sloepen [5] ieder weeder nae sijn Boord. bij t'uitgeleijde van die Heeren, wierd ons door de Heer Capit: van Vlierden getoont, een nogh overgebleeven Telge, van t'aloude en so beroemde neederlandse Adelijke Geslagt van Brederode, in t'gewaed van een Noordhollandsen Boer, in wiens faveur onlangs het berugte proces over de Jagt uitgesproken is.

Die nagt observeerden eenige Heeren van ons geselschap den thans schijnenden Comeet, in een schoone heldere lugt.

Den 4de Maendaegs was het helder schoon weer, en het geheele geselschap wandelde nae gedejeuneert te hebben, langs de Wierdijk nae het Dorp Helder. verwonderenswaardig sijn gemelde Wierdijken, die geheele strecken langs de Kust aen de bujttent kant met seer swaere Steenen die uijt Norweegen met immense kosten aengebragt, belegt sijn.

Het Dorp besigtigt hebbende, so keerden wij weeder nae t'Jagt, alwaer om half elf Uiren de Sloepen van de fregatten aenkwaemen met den Scheeps Lieutenant Tüling van de Weststellingwerf, en nae ons te saemen in de beijde Sloepen begeeven hebbende, so arriveerden wij om elf Uiren aen boord der fregatten Weststellingwerf onder een salvo van 17 schooten. bijde fregatten waeren in parade, staende de Matroosen weeder in t'wand, en de Soldaeten op t'verdeck met slaende Trom en pijpen en aldaer door den Capitain Cras en verdere Officieren gerecipient sijnde, so wierd ons al het merkwaardige aangewezen, het Volk schafte om 12 Uir dat wonderlijk om te sien was.

Aldaer een wel bereid middagmael genoomen hebbende, waertoe meede genoodigt waeren de Heeren Capit: van Vlierden en Commandeur Wierds, die t'geselschap uijt naem van voorgemelden Brederode uijtgenoodigde, om den volgenden dagh te koomen jaegen in Desselfs eijgen Jagt, ten bewijse sijner Jagd privilege.

S'agtermiddaegs, de Wind door t'suijd westen nae t'osten draejende, so maekten de beijde fregatten preparatie om s'volgenden morgens bij continueerenden goeden wind, in See te steeken, ten dien eijnde wierde aen den Avond het eene anker geligt, welk manoevre in onse teegenwoordigheid geschiede, nae dat dit verrigt was, begaf sigh het geselschap weeder in de Sloepen, geaccompagneert door de beijde Capitains en Commandeurs der Scheepen nae t'Jagt, en aldaer gesoupeert hebbende, vertrocken deselfde omtrent half elf nae [6] altoorens Afscheid genoomen te hebben met een stijve koelte nae Boord. die Avond kwaem meede van Texel bij t'Jagt aen s'Lands Schuijt, om ons des begeerende nae Texel te brengen.

15 Lodewijk Sigismund (Vincent) Gustaaf van Heiden-Hompesch (1772-1850). Admiraal in Russische dienst. De naam 'Vincent' is een naam te veel, zoals hij in 1828 tegen Johan Christiaan van Haersolte opmerkte. In het uitgegeven 'Levensberigt' stond ook dat hij geboren was in 1773, wat hij verbeterde in 1772. Hij zei bovendien dat hij geen 16 maar circa 18 jaar was toen hij officier werd. 'Het overige stemde hij toe'.

Den 5de Dinsdags was t'geselschap door den Capit: van Vlieden op desselfs Schip ter maeltijd versogt, dogh wijl de wind die naght gunstig uijt den Oosten bleev waejen, so sag men S'morgens om 8 Uir de Dankbaerheid de Seijlen ophaelen, en vertrecken, wordende kort daernae gevolgt door de Weststellingwerf. siende wij also beide die Scheepen de Noordsee insteeken. daer voegde sigh bij de Dankbaerheid een Schuijt die meede moeste sijlen 4 daegen, om alsdan weeder te rugh te brengen, den jongen Heer van Meinertshaegen, die alsdan sijn tijd als Adelborst op dat Schip uijtgedient hadde; ter selfder tijd kwaem ons weeder aen sijde leggen het Enkhuijser Jagt dat nae Texel geweest was.

Om 10 Uiren kwaemen 2 boeren naemens den Bailju van de Helder en bragten een Snaphaen weeder, die sij daegs te vooren van onsen Trompetter die op Conijnen gejaegt hadde genoomen hadden.

S'agtermiddaegs begaf sigh het Geselschap aen land met Snaphaenen om Conijnen te schieten, en ten Huijse van den jongen Brederode gekoomen sijnde, vond men aldaer een Logement gelijk dat een veritaeblen Kluijsenaer een Snaphaenschoot van de Duijnen geleegen alwaer die Jongeling gansch alleen resideerde, omringt sijnde van eenige duizenden Conijnen, aghter het huijs was op een verheeven heuveltjen een Galg opgeregt waeraen 28 stuck van allerlei soort van Ongedierte so viervoetige als gevolgelte hongen. Hij selfs verselde het Geselschap in de Duijnen om Conijnen te laeten schieten, en nae dat er eenige stucken van dat wild geveld was, vertrock het Geselschap weeder van daer. ondertuschen was een partij van t'Geselschap die niet jaegden een andre Cours uijtgegaen en besaegen het Weeshuijs der beide Dorpen Helder en Huijsduijnen, en verder de Executie plaets waer voor 2 jaeren 17 der gerevolteerders van t'Oostindische Compagnies Schip Nieuwenburg geexcecuteert waeren, drie geraedbraekt en 14 gehangen in ijsere banden, dogh van welke banden de meesten al vergaen waeren en onder de Galgen laegen. dit was een ijselijk spectacul om te aenschouwen.

Die middag kwaem Tijding van den ouden Brederode dat hij s'andren daegs het geselschap soude laeten afhaelen met sijn Waegen om met het Vrett als andersins op Conijnen te jaegen, dogh wijl wij

- [7] Den 6de Woensdaegs'morgens om 7 Uiren met de Vloed nae Texel onder Zeijl giengen, was sulks niet doenlijk. Wij arriveerden aldaer voor t'Schild op de Rehde en wierden met s'Canon-schooten gesalueert van s'Lands Uijtlegger van Meedenblick, die ook voor t'Schild ten anker lag, welke salueerde van t'Jagt met 3 schooten beantwoort wierd. wij hadden nauwelijks het anker geworpen, of s'Lands schuijt die insgelijks met ons van de Helder afgeseijlt was, kwaem ons ter sijden leggen, om ons naeder aen Texel te brengen, dūs stapte het Geselschap in die Schuijt over en voer nae land. onderweegs kwaem ons de Heer Commissaris extraordinair Roseboom met s'Lands Sloep te gemoet die geroeijt wierde door 8 oude Roejers, die ons andermael overnaemen en so aen de Wal bragten, aenmerkelyk vallen hier in t'oogen de Wierdijken die hier ter plaets het Eijland omringen, en aldaer met trappen opgeklommen sijnde, vertoonde sigh agter die Dijken het Dorp Schild in de langte, welkers huijsen met bruggetjes over een stilstaende breede Sloot, die een groote Stank verwekt, aen die Dijk gehegt waeren. Het Geselschap wierde door de Heer Roseboom nae Desselfs bujttten plaets, een groot quartier van t'Dorp geleegen geconvoieert, over een smal Steenstraetjen aen bijde sijden met breede Slooten, en aldaer een Kopjen Coffij genoomen, en de Tuijnen en Sterreboschen doorwandelt hebbende, sette sigh het Geselschap op eenen daertoe bestelden waegen, om t'suijdelijke gedeelte van t'Eijland door te rijden. wij naemen onsen weg dwars midden door t'Land

nae t'Dorp de Burg genaemt, sijnde het grootste op t'Eijland en geleege $\frac{3}{4}$ Uir van t'Schild. Men bevonde dat het binnenste van t'Land meest bestond in Weijland; eenige Ackers bouwland, en een wijnig houtgewas, dat hier van allerlei Soort wel voort wil, het Weijland word maer alleen met Schaepen en een gering getal Koejbeesten beslaegen, de Schaepen vallen hier kleinder als in Gelderland en Overijssel. hebben kortte haele Staerten. In het Dorp Burg gekoomen sijnde vonden wij dat seer net en propre te sijn, bevloert met steene straeten, en dat besigtigt hebbende, naemen wij onse Tour over het Dorp Hoorn, het geene meede een groot, schoon en net Dorp is, dat alles doorwandelt en beschouwt hebbende, vertrocken wij van daer nae de nieuwe polder die aen de Suijdkant van t'Eijland deesen Soomer begonnen is in te dijken, door seekeren van Eijl uijt Amsterdam, sijnde deese polder so men segt groot ruim 1000 Morgen lands. Wij doorkrujsten die polder [8] die gedeeltelijk al bebo[u]wt was. of nûe deese Entreprie aen t'oogmerk voldoen sal of niet, moet de tijd leeren, sijnde de grond meer sandagtig dan kleij. nae dat wij den nieuw aengelegden Dijk langs gereeden en besigtigt hadden, passeerden wij de Schans op t'Eijland, digt bij t'dorp Schild geleege, en nae deselve van binnen besigtigt hebbende kwaemen wij weeder aen t'Schild, van waer wij met de Sloep om 4 Uiren nae t'jagt vertrocken, daer inmiddels d'Heer Rooseboom met Desselfs Vrouw en Doghter ook gearriveert waeren om t'middagmael te houden. Die Dagh wierden de gesondheeden van Haer Doorl:H.heid der Admiraaliteit van Amsterdam onder t'lossen van het Canon wacker gedronken. Aen den Avond begaf s'gh d'Heer Rooseboom met Desselfs geselschap weeder in de Sloep nae land die door ons Geselschap geconvojeerd wierd, en al wandelende t'huijs gebragt, onder t'doen van deese wandeling gebeurde een aenmerkelijke Tombade over een Texels Bankjen van een Heer van ons geselschap, die met sulken grooten drift s'gh verhaeste, om bij dat schoone Texelse Daemetje dat met 2 andre Heeren van t'geselschap vooruijt was te koomen. – Om 10 Uiren arriveerden wij weeder aen t'Jagt, en die nagt gerust doorgebragt hebbende, so ligten wij

Den 7de Donderdaegs s'morgens om half ses Uiren lighten wij het anker en settende onsen Cours met een goeden Wind voorbij Wieringen nae Medenblick gelukkig voort, en die plaets voorbij geseijlt sijnde, so arriveerden wij s'avonds om 5 Uir in de Haeven van Enkhuijsen, besaegen al het merkwaerdige in die Stad, als Het Oostindische Huijs, de Werf, het Stadhuijs, de Suijder en Westerkerken, en de Wandelingen om die Stad. nae aldaer de nagt onder onstuijmig weer doorgebragt hebbende, so vertrocken wij

Den 8te Vrijdaegs agtermiddaegs om 4 Uiren weeder van daer met een seer stijve Koelte en holle See nae Hoorn, daer wij s'avonds om Ses Uiren aen kwaemen.

Den 9^{den} Saeturdags morgens begaf s'gh het Geselschap aen land, besag al het merkwaerdige en reverteerde om 12 Uir weeder aen Boord. gaende S'agtermiddaegs andermael nae de Stad om nogh eenige merkwaerdigheeden te besien en die nagt aen Boord wel gerüst hebbende, so vertrock het Geselschap

[9] Den 10^{den} Sondaegs morgens om half seeven met een afgehuijrden Waegen van Sessen, om een Landtoghtjen te doen door Woggenom en Watweiden op Spanbroek, daer wij en passant eene Visite bij seeker Heer van Kennisse afleijden, daer wij op eene romanesque Wijse gerecipieert wierden, en ons aldaer een Uir seer geannuieert hebbende vertrocken. wij van daer om 8 Uir door de Dorpen Obdam, Hensbroek, Huijgendijk door S'Heeren Huijgenwaerd op Alkmaer, daer wij om half 11 Uir arriveerden, en in t'Hoff van Holland onsen intrek naemen, en al wandelende de Kerken, voornaemste Straeten en Environs der Stad besaegen. sijnde aldaer juijst Kermis. nae dat verrigt hebbende gebruikten wij in de Herberg een Kopjen Coffij, en vertrocken van daer om 12 Uir over Schermermeer, Schermerhorn over den Beemsterdijk op de Rijp, welk schoone Dorp wij met admiratie

nauwkeurig in oogenschijn naemen, dit Dorp hoeft voor meenige goede Stad niet te wijken, van daer vertrocken wij door den heerlijken polder de Beemster op Purmerende, besagen aldaer al het besienswaardige van dit sindelijke en nette Steedeken, en ons daer in de Herberg de Keijzerskroon ververscht en de paerden gevoedert hebbende vertrocken wij langs schoone landstreeken, door het seer nette Dorp Oosthuisen, het welke in properteit alle Verbeelding te booven gaet. nae aldaer een moment vertoeft en het Kaatspel der Jongelingen aengesien hebbende, vertrocken wij weeder van daer, en arriveerden S'avonds om half seeven weeder tot Hoorn, soupeerden voort daerop aen Boord van t'Jagt, en ligten met reedelijke stijve Koelte het Anker, sijlden den haeven uijt en arriveerden

Den 11de Maendaegs morgens om 6 Uir gelukkig tot Amsterdam, alwaer om half 10 Uir meede aenkwam het Admiraeliteits Jagt uijt Vriesland.

om 11 Uir gieng het Geselschap een Wandeling doen, besigtigde het Stadhuijs, de Beurs, het oude Mannenhuijs, dineerde S'middaegs aen Boord dat op de Cingel teegen over de luyttersse Kerk lag, en vervoegde sikh aen der Avond nae de Comoedie, alwaer die Avond het Spel van Alexander en Aristobulus geexcecuteert wierde, waermeede deesen Daghe weeder geeijndigt en alle aen Boord die nagt wel gerüst hebbende; So besogten wij

Den 12de: Dinsdagsmorgens weeder de Coffijhuijsen, en den Edel: Moog: Heer gienghe die morgen om half 11 Uiren de Vergaeding van den Raad ter Admiraeliteit bijwoonen. waer die morgen den jongen Heer [10] als Clerq van den Equipagemeester in den Eed genoomen wierde.

en die morgen ieder Heer van t'Geselschap sijne particuliere Affaires verrigt, en den Heer de Veer die middag het Diné op t'Jagt, bij ons genoomen hebbende, so besigtigden wij S'naemiddaegs de Admiraeliteits werf, en al het geene aldaer besienswaardig was, met Attentie beschouwt hebbende, so vertrocken wij savonds om 7 Uir van daer.

Verder die Avond al het geen te besien was, opgenoomen sijnde, so keerde het Geselschap weeder aen Boord, soupeerden en overnagten aldaer.

Den 13^{den} Woensdag morgens amuseerden wij ons, met het besien der Stadbank van leening, waer ons eene ongeloofelijke meenigte van allerhand pretiosa verthoont wierden, verder de groote manege, waer wij meenig schoon paerd vonden staen; als nogh andre Saeken, en dineerden die middag weeder aen Boord. vervoegden ons om 4 Uir ten Huijse van den Heer Braemcamp op de Heeregraft, besaegen aldaer het beroemde en uijtmünttende Konscabinet van Schilderijen van de beroemste Meesters, als andre kostbaere Rariteiten, waeronder anderen een superb orgel Engels maeksel. nae aldaer alles gesien en van dien vriendelijken Heer afscheid genoomen te hebben, so gieng het Geselschap ieder sijne particuliere Affaires verrichten, en vergaederden S'avonds om 8 Uir in de nieuwe Stads Herberg, wandelden van daer nae de Admiraeliteits Werf, alwaer de Sloep van t'Jagt ons afhaelde, en aen t'Jagt gearriveert en aldaer aenstonds gesoupeert hebbende so wierd het Anker geligt en wij giengen onder Zijl, begaeven ons tot Rust, en de Wind westelijk en seer favoraebel sijnde, so arriveerden wij

Den 14de Donderdag s'morgens om 5 Uir op de Rheede voor Vollenhooven alwaer eene Schuijt om ons af te haelen aen Boord kwaem.

nae dat wij ons gekleed en ontbeeten hadden, begaf sikh het Geselschap omtrent 10 Uir aen Boord der Zijl schuijt en arriveerden dus om []¹⁶ Uir gelukkig en behouden tot Vollenhove.

16 Opengelaten ruimte, het uur is niet ingevuld.

Een reis door Friesland, Holland, Gelderland en Kleef, 1806

Door Hendricus Octavius Feith

Reisje met mijne vrouw gedaan
door Vriesland, Holland,
Gelderland en Cleef, van den
15 Julij tot den 2 September
1806.

[3]¹⁷ (< -- >lingen¹⁸
den 15Julij.)

den 15 July 1806 vertrokken wij om acht uur des morgens naar Leeuwarden met de schuit, in gezelschap van Mietje van Huizen. Het regende toen wy vertrokken, het geen ons na eenen lange droogte niet weinig bevreesd maakte, dat wij veel vochtig weer zouden hebben. Dan het schikte zich alles ten beste, en des avonds was het weer zelfs geheel opgeklaard.

Op dezen dag hebben wij allerliefste menschen leren kennen. Toen wy op 't Noordhorner Tolhek kwamen zagen wij, dat er zich zeer fatsoenlyke lieden in het ruim bevonden en daar onder eene vrouw. Daar wy het ruim hadden afgewonnen, verzochten wy hen in de roef te komen, waarvan zy vriendelyk bedankten, vermits zij met meer andere menschen party hadden gemaakt om thee te drinken. Op Stroobosch kwamen wy met elkander in de Friesche schuit, waarin geene roeven zyn. Hierdoor raakten wy in kennis en wierden zeer goede vrienden. Het gezelschap bestond uit den Heer Mr Johan Carel Sontag, voorheen Commies en Boekhouder Generaal van Westindiesche Colonien, doch zedert de omwenteling van 1795¹⁹ koopman te Altona, zyne dochter Constantia Henrietta, de Heer Geij, zyne boekhouder, van Dijk [4] en de Heer Geij, waar over hy voorheen voogd was geweest. den 16 July

heden zouden wy vertrokken zyn naar Harlingen maar wierden door de Heeren welke wy [met] J. Ysenbeek voor de Langepyp aantreffen, en door de kermis overgehaald om nog dezen dag over te blyven.

Wy vonden hier de Heeren J. Wechers, W. de Sitter, de beide Heeren Engelhard, de H^r Vette uit Rotterdam, de Heer Scheltinga, en de H^r Schm<aal> des avonds gingen wy eerst naar de Comoedie van Benglij²⁰, die in de Harmonie speelde, en dien avond gaf *de breinaald*, en *Bankroet van den schoenlapper*, van daar gingen wy naar de *Princessen tuin* die heerlyk geillumineerd was.

De wandeling om de stad -

den 17 July

naar Franeker des middags om 1 uur met de schuit. Professor Greve²¹. Tideman²² was vertrokken. De Academie. om 7 uur naar [5] Harlingen, waar wy om half negen aan kwamen en logeerden by Hr Winter in het Heerenlogement. fraaije wandeling.

17 Pagina 2 is blanco.

18 Beschadiging van het papier. Waarschijnlijk de naam van een plaats of een huis.

19 Na de inval van de Fransen werd de Bataafse republiek uitgeroepen en verlieten vele orangisten het land.

20 Ward Binglij was een bekend acteur en toneelleider met een mooie stem en een voortreffelijke mimiek.

21 Egbert Johan Greve (1754-1811). Hoogleraar Oosterse talen en Joodse oudheden.

22 Hendrik Willem Tijdeman (1778-1863). Advocaat te Kampen.

d. 18 Julij

Heden morgen om 8 uur vertrokken wij met een wagen naar Stavoren, alwaar wy om half twee arriveerden. Op weg zagen wy Markum²³, een kleine doch ruim en net gebouwde plaats, alwaar een fraay huis aan zekeren Buma, van afkomst een gering man, toebehoorende, staat. Voorts pleisterden wij in Workum, het welk eene vrij groote stad is, doch geheel landwaarts in de lengte ligt en zich daar door des te grooter vertoont. Het is voorzien van eene fraaije toorn²⁴, groote Kerk²⁵, fraaij Raadhuis²⁶ en waag²⁷. Door Hinloopen²⁸ rijdende bewonderden wij de schoone toorn, de gelyke hoogte der huizen, de kleeding der vrouwen, de netheid in eene straat, en de verwardheid in de plaatsing der overige huizen. Ook trof onze aandacht, dat noch te Workum, noch in en om Hinloopen schier geen eene boom gezien wordt.

Stavoren is naauwlyks bezienswaardig. Het ligt in de lengte langs de Zee, heeft slechts eene straat waarin langs het midden een riviertje loopt. De plaats is stil, klein en heeft geene reste van voormalige grootheid en rykdom.

d. 19^e Julij

om half elf vertrokken wy met den veerman, die op Amsterdam vaart, na alvorens met hem te hebben geaccordeerd, om ons te Medenblik aan land te zetten. Dan dit belette de wind [6] volstrekkelyk, zoo dat hy genoodzaakt was ons te Enckhuizen aan land te brengen. Hier arriveerden wy om quartier na twee, en vertrokken weer met de postwagen om vier uur naar Medenblik. Enckhuizen is groot, stil, vervallen, en vol huizen die niet bewoond zyn. Het ligt weder in de lengte langs de zee, heeft smalle straten, en slechts hier en daar een fraai huis, waaronder dan inzonderheid prykt het Raadhuis welks gevel geheel van zark²⁹ is.

Wij reden van Enckhuizen den fraayen straat weg, die naar Hoorn leidt, tot aan het Tolhek toe, het welk op eene afstand van groot 1½ uur van de stad ligt, alwaar de postwagen van het Hoornsche veer ons afzette en wij de postwagen van Hoorn op Medenblik afwachteten, welke door het Tolhek passeren moet. de geheele straatweg is eene verzameling van dorpen, die styf aan elkander grenzen, en zich als de straat van een stad verbeelden.

Wy kwamen ongeveer des avonds om negen uur te Medenblik, het welk 3½ uur van Enckhuizen aflight.

20 Julij

heden morgen gingen wij Medenblik bezien. De stad zelve is noch groot noch fraai maar zeer ruim getimmerd. Het Magazijn, het welk men daar ziet is een uitmuntend schoon, groot en sterk gebouw, waarin volstrekt alles gevonden wordt wat boven eene ruime bergplaats voor de scheepsmaterialen tot de bouwning van [7] schepen als smederyen enz. van nooden is. Het gebouw, in 1796 gebouwd, in 1798 voor een gedeelte door de Engelschen verbrand en ook weer herbouwd door de republiek, heeft twee vleugels die tot aan de Haven loopen, welke zoo groot en diep is dat er oorlogschepen eene zeer goede legplaats hebben. De werf is tusschen het gebouw en de Haven

[8] wy bezigtigden de bateau porte³⁰ en de kameelen.³¹

23 Markum: Makkum.

24 De Westertoren uit 1593.

25 De Grote of Gertrudiskerk, een gotische kruiskerk, met een massieve vrijstaande toren.

26 Het oudste gedeelte van het gebouw is uit de vijftiende eeuw en kreeg in de achttiende eeuw een nieuwe gevel en dak.

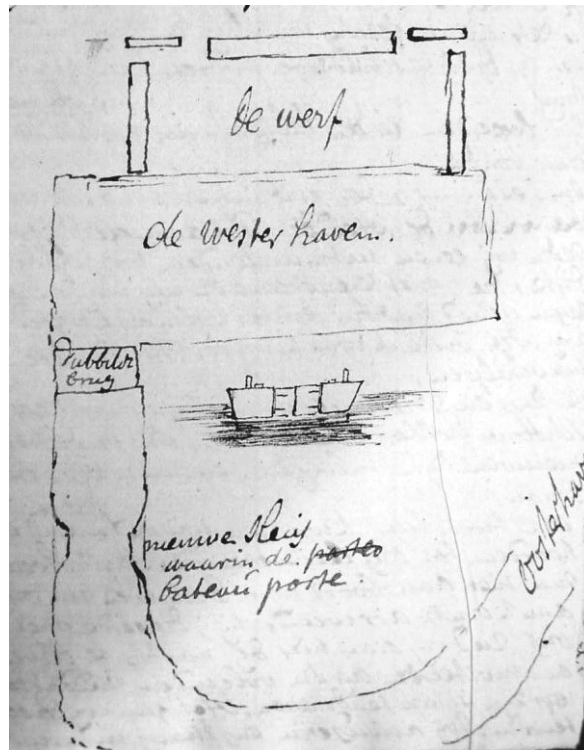
27 De zeventiende-eeuwse boterwaag.

28 Een open, houten klokkentoren uit 1619.

29 Het zeventiende-eeuwse in classicistische stijl gebouwde raadhuis van Enckhuizen was gebouwd met zark (zerk), een licht grijze natuursteen.

30 bateau porte. Bateau (Frans): boot, schip. Porter (Frans): rusten op, steunen op. Waarschijnlijk bedoeld: een steun waar een boot op rustte.

31 kameelen. Kameel, een toestel om schepen over ondiepten te lichten.

De Kerk was oud en vervallen, doch prykte met een klein net orgeltje.³²

Op het oude slot zagen wij de beeldtenis van Koning Radbout van Friesland³³, welke drie burgten had, een te Stavoren, een te Medenblik en een te Egmond. Dit slot³⁴ is zeer weinig bezienswaardig en nog minder het op doek geschilderde portret van gen[oemde] Koning.

Wy logeerden in den *Valk* alwaar wy het zeer goed maar duur vonden.

Om elf uur reden wij uit Medenblik naar de Helder. Tot aan de Zijp toe reden wij eenen uitmuntenden weg op de dijk, die, niet tegenstaande wy nog al veel reegen gehad hadden, echter volmaakt goed was. Hij bestaat voor het grootst gedeelte uit schelpen.

De Zyp en Wieringer waard zyn twee zeer schoone polders, die tusschen den ouden en nieuwen dyk inliggen, en uit klei bestaan.

Om twee uur kwamen wij op t Zand en hoorden tot ons leedwezen dat Capⁿ Siccama niet aan boord was. Doch even na onze aankomst arriveerde hij, dineerde met ons, ried ons aan hier des nachts te blijven, en inviteerde ons den volgenden middag op zyn schip te dineren. Het geen wy accepteerden. Wij amuseren ons thans uitmun[9]tend op het Zand, alwaar men excellent gelogeed is, en alwaar wy op de buitenplaats tegenover het logement eene allerliefste wandeling in het Bosch deden.

21 Julij

heden zijn wij geweest naar de Helder. De weg die er naar toe leidt is eenzaam, en gaat over eenen ontzagchelyke vlakte en langs de duinen. Aan het dorp is weinig te bezien. Het is er wegens de veelvuldige militie en den koophandel zeer levendig, en bloeiend. Om een uur kwam ons een sloep afhalen, en binnen kort waren wy op het schip van linie *De Doggersbank* by den H^t H.H. Siccama, die ons allervriendelykst recipieerde³⁵. Zyne vrouw was met hare beide kindertjes aan boord.

Wij dineerden er met Capitein Musketier, commanderende een schip van linie van 78 stukken *de*

32 In de twaalfde-eeuwse Bonifaciuskerk van Medemblik stond het beroemde zeventiende-eeuwse Pieter Backerorgel.

33 Radboud (?-792). Heer van Neder-Friesland.

34 Het kasteel Radboud was een dwangburcht aan de monding van de haven, gebouwd door graaf Floris V om de opstandige West-Friezen te beteugelen.

35 recipieerde. Recipiëren: ontvangen.

Zoutman, en met eenen Captein Pol, commanderende een fregat van oorlog, *de Orpheus*.

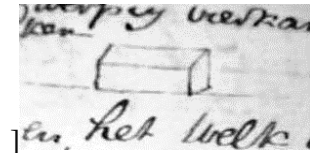
Om half acht reden wy van de Helder naar het Zand terug al waar wy wederom logeerden.

22 Julij

heden morgen om drie uur vertrokken wij met de schuit naar Alkmaar, en dejeunerden in de schuit.

Om acht uur arriveerden wij in Alkmaar.

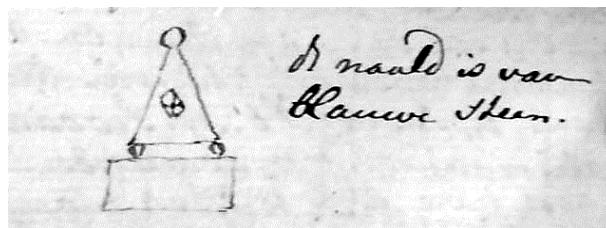
Nooit is ons eene plaats meer in de hand gevallen. Zij is groot, ruim, en van zeer fraaye huizen gebouw[d], doch de tombe, waarin het ingewand van Graaf Floris V³⁶ [10] bewaard wordt is niet bezienswaardig, en bestaat uit een langwerpig vierkant van steen, waar op een zelven

steen ligt, en het welk aan de zyden, met beschilderd hout omgeven is.

Het Bosch by Alkmaar is groot en zeer schoon. In het zelve vonden wij een zeer eenvoudige en nette grafnaald ter eere van W.N.³⁷ die in 1792 de eerste geweest is welke zich buiten de stad heeft laten begraven

de naald is van blauwe steen.³⁸

om vier uur vertrokken wy met de schuit naar Hoorn alwaar wij om acht uur arriveerden, te vermoeid om aan eene wandeling te denken.

den 23 Julij

Nadat wy dezen nacht ons wel hadden uitgerust, deden wy eene wandeling door Hoorn, en buiten de Koepoort. De stad zelve is vry groot, en door verscheidene grachten doorsneden; doch de huizen staan schier alle scheef en hangen aan deze of gene zyde over, zelfs zoo dat geheele straten & huizen van wedersyden met hunne gevels naar elkanderen toe hielden: daar en boven zyn de grachten byna tot aan den rand toe vol, en zeer modderig, en stinkend: de wandelwegen - buiten de stad [11] zyn fraai. doch halen het op verre na niet bij Alkmaar.

Om elf uur vertrokken wij uit Hoorn met een fargon. Wij reden door de Beemster naar Purmerend en verder naar Monnikendam, alwaar wij dineerden en ons het rytuig verliet.

De Beemster is eene uitmuntende Polder, van besten kleigrond, doorsneden van schoone regtuitlopende lanen, die van wedersyden van boomen voorzien zijn, en aan alle zyden met buitenplaatsen en fraaije boeren huizen omcingeld zyn. De kerk, welke wy bezagen, was zeer netjes. De huizen waren, gelyk door geheel Noordholland, van hout, maar alle zeer goed in de verw. Overal waar de lanen elkanderen kruysen, stond eene boom in t midden.

Niets hebben wij meer bewonderd dan de zindelijkheid van de lieden, die de stam des boomen voor hun huis witteden, en onder en boven aan den stam een zwarte rand er om heen deden, zelfs de

36 Floris V (1254-1296). Graaf van Holland en Zeeland.

37 Het was de gewoonte de doden in de kerk te begraven. W.N. is niet getraceerd.

38 blauwe steen: arduin, hardsteen met een blauwgrijze kleur.

stoepjes aan het water waren of gewit of geschuurd. Die het niet gezien heeft kan zich van zulk eene zindelykheid geen denkbeeld maken.

Uit de Beemster reden wij in de Purmer, het welk met de Beemster volmaakt gelyk staat. Vervolgens kwamen wy te Purmerend, een klein volkryk en bloeyend plaatsje, en van daar te Monnikendam, eene vrij groote doch doodstille, en akelige plaats, alwaar [12] wij eene dure en slechte maaltijd deden. De kerk³⁹ is groot en ruim, doch weinig bezienswaardig. Aan de toorn⁴⁰ van het Raadhuis is een kastje waarin als de klok slaat vier Ruiters op hunne paarden ronddraven en waarop een vergulden engel staat, die als dan op den trompet blaast.

Hier en daar vonden wy in de Noordhollandsch[e] steden allerlei inscriptien en afbeeldingen voor de byzondere en openbare gebouwen. Zoo zagen wy te Alkmaar voor een der poorten uitgehouwen in het zerk een zoon, die zyne moeder over het ijs brengt met eene sleê, om haar voor de Spanjaarden in veiligheid te brengen, als mede by eene andere poort voor drie gelyke huizen in zark uitgehouwen eene zeeslag voorgevallen in 1577, en waarin de Neerlanders de overwinning behaalden.⁴¹

Van Monnikendam voeren wij door Broek in Waterland naar Buiksloot. Broek is het zindelykste en netste dorp van geheel Noordholland. Het is er zeer stil, door dien de menschen uit zindelykheid nooit het voorste gedeelte hunner huizen bewonen, maar altoos achter zyn. Hier zagen wy ook het paalwerk van het water met een klein plankjen van boven en aan de zy belegd, het werk wit geverwd en met een groen randje [13] afgezet was.

Buiksloot is een vrolyk dorp aan de overzyde van het Y. Hier gingen wy te scheep met zoo veel passagiers, dat de schipper naauwlyks plaats by zyn roer had. De wind was goed, en de avond zeer schoon. Het was by negen uur. Het IJ was bedekt met kleine vaartuigen, die naar Amsterdam zeilden en met veerschenen die deze groote Koopstad verlieten.

Niets was aangenamer dan dit tochtje, en niets schooner dan het gezigt van Amsterdam aan die zyde. Hiermede hadden wy dan nu onze Noordhollandsche reis geëindigd, doch moeten nog voordat wij tot Zuid Holland overgaan gedenken aan een gewoonte in Noord Holland doch inzonderheid in Enckhuizen, daarin bestaande, dat men de schel en knop van de voordeur, in geval van overlyden, met zwart laken, en in geval van de geboorte van eene zoon met wit linnen geheel omwendt, doch bijaldien er een meisje geboren wierdt, dan is de schel en knop slechts half omwonden met wit.

[14] 24 July 1806.

Heden morgen, na ons regt uitgeslapen te hebben, bewonderden wij het fraaye uitzigt van onze kamer, die aan de eene zyde uitzag op []⁴²

De Hr Bakker en de Vrouw, die wy een briefje geschreven hadden, kwamen ons terstond bezoeken, en hadden de vriendelykheid om ons naar den H^e van Geuns te geleiden.

Na den eeten kwam de H^e Bakker ons afhalen en ging met ons naar het Panorama, verbeeldende Amsterdam van de Montalbaanstoren.

Van daar gingen wij naar de Beeren byt, dronken daar een kopje thee, zagen er alle de schuiten afgaan en aankomen, en voeren toen over den Amstel naar de Herberg de *Ysbreker* en gingen van daar terug naar ons logement.

25 July.

Heden wandelden wy met Bakker en Siene, en gingen de *Felix meritis*⁴³ bezichtigen.

wy dineerden by van Geuns.

Ik bezag met hem de Beurs, die op den Amstel gebouwd is.

39 De Grote of Sint-Nicolaaskerk.

40 De speeltoren van het oude – tot 1814 - raadhuis.

41 Een overwinning op de Spanjaarden tijdens de Algemene Opstand (1576-1579).

42 Niet verder ingevuld.

43 Felix Meriti's. Gebouw van het gelijknamige genootschap dat de beoefening van kunsten en wetenschappen stimuleerde, gelegen aan de Keizersgracht te Amsterdam.

Wy gingen na den eeten in de Plantage wandelen, en dronken een kopje thee in de Collegetuin, genaamd *binnen rust*

26 July

zyn wy geweest om kindergoed te koopen bij Hend^k Humma in de Wolvenstraat, en hebben eene wandeling [15] gedaan naar het oude mannenhuis, het welk eene navolging is van de Thuilleries van Parijs.⁴⁴

Na den eeten gingen wij met Bakker en de vrouw, en Dierleu naar de fr[anse] Comoedie, alwaar gespeeld werd de Misanthrope van Moliere⁴⁵ en daarna *Leonie*, eene zeer fraaye operette.

Van daar gingen wij met Dierleu, Mev^w Salverda, < -- >, Bachiene, deszelfs compagnon Sibingen, en nog de dochter van Salverda, en eenen my onbekende Dame naar de speel huizen, en wel, na dat wij eerst eene wandeling in de plantage gedaan hadden, die wy geillummeerd verwachteden, doch niet zoo bevonden en toen in eenen gaarkeuken Beafsteek hadden gegeten, naar de volgenden als het *Rondeel*, *in de Pyl*, *in het Hagedoorn Bosch*⁴⁶, en *in de Bremerton*. En van daar gingen wy tot sluiting van het tooneel bij *Toontje*, een ordentelyk nachthuis, alwaar men een boterham met garnaal, zalm of vleesch en allerlei wijnen en geestige dranken kan bekomen.

27 Julij

Heden was het Zondag. Wij gingen naar de Nieuwe Kerk, alwaar wij in eene Zuil een monument ter eere van Vondel⁴⁷, en verders de tombe van de Ruiters⁴⁸ vonden, vervolgens [16] naar de Oude Kerk, alwaar wij de fraai beschilderde kerkglazen vonden, toen naar de Griekschen en vervolgens naar de Persische kerk. Wij zagen het Stadshuys en het Ra[a]dhuys. Des avonds deden wij een toertje op het Y.

28 julij

Zyn wij geweest in het Werkhuis en in de Kweekschool. Wy dineerden by van Geuns, alwaar wij Pielat aantroffen.

29 julij

Wij lieten ons met een sleetje⁴⁹ brengen naar het Saandammer veer en voeren om negen uur van wal. De wind was zoo ongunstig, dat wy eerst om half een te Zaandam arriveerden, en wel te gelyk met den veerman van tien uur.

Zaandam, langs de Zaan gebouwd, is een zeer groot dorp, voorzien van twee gereformeerde, eene Roomsche, eene Janssenisten, en drie doopsgezinde kerken.

Wy gingen zien het huisje van Czaar Peter⁵⁰, alwaar wij twee glazen vonden, waar uit Paul de I⁵¹ en zijne gemalin⁵² gedronken hebben, twee stoelen waarop Czaar Peter dagelijks gezeten heeft, eene goudene medaille waarop het afbeeldsel van Catharina⁵³, present gedaan door den Minister van Rusland Grave van Orlov⁵⁴, en vergezeld van een gedrukt getuigschrift van Kinsbergen.⁵⁵ Men verhaald ons dat nog geen jaar geleden twee Russen ter gelegenheid [17] van het bezigtigen dezer woning, in de bedstede, waarin de Czaar (in 1697) geslapen had, regt uit zyn gaan liggen, en dat een andere Rus, terstond als hij in het huisje stapte op den grond ging liggen en dien kuste.

44 In het Hôtel des Invalides te Parijs – niet in de Tuilleries – werden invalide militairen verzorgd.

45 Moliere. Jean-Baptiste Poquelin (1622-1673). Schrijver. Zijn schuilnaam was Molière.

46 Het speelhuis Het Hagedoornbosch.

47 Joost van den Vondel (1587-1679). Schrijver.

48 Michiel Adriaanszoon de Ruyter (1607-1676). Admiraal.

49 sleetje. Een koets op glij-ijzers in plaats van op wielen.

50 Peter I de Grote (1672-1725). Tsaar van Rusland. Hij verbleef enige tijd in Zaandam om het vak van scheepsbouwer te leren.

51 Paul I (1754-1801). Tsaar van Rusland.

52 Sophia Dorothea van Württemberg (1759-1828).

53 Catharina II de Grote (1729-1796). Tsarina van Rusland.

54 Gregori graaf van Orlov (1736-1782).

55 Jan Hendrik van Kinsbergen (1735-1819). Admiraal.

Van Zaandam gingen wij naar de Beverwyk langs den Zeedyk. Beverwijk is een uitmuntend boschryk oord. Van deze plaats af tot aan Haarlem toe verlaat men het Bosch niet, en rijdt langs eene menigte van de schoonste buitenplaatsen. Een van dezelve hebben wij bezigtigd, die van den Heer Gol te Velzen, een half uur van de Beverwijk. Deze plaats, groot 40 morgen lands, is zeer schoon.

Wij kwamen heden avond om acht uur te Haarlem in den Hout, alwaar wij gelogeerd zyn in het Wapen van Amsterdam by den H^t Piepenbrink.

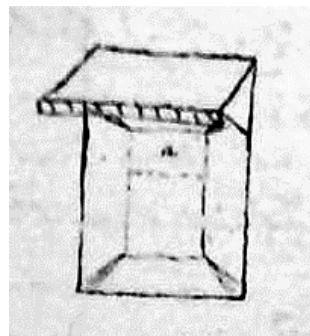
Wij deden eene groote wandeling in het Bosch, het welk 76½ morgen lands groot is.

30 Julij 1806

Wij gingen bezichtigen de fundatie van Teijler, zynde een zeer fraai Museum.⁵⁶

Door dien de Castelein aan zijnen knecht niet had opgegeven ons verzoek om ook het Naturalien Cabinet van de Haarlemmer Maatschappij te zien, zoo moesten wij dezen dag over blyven om morgen te 11 uur gemeld Cabinet te gaan zien.

In Haarlem zagen wij de gewoonte om aan de voordeur, als er eene kraamvrouw aan huis is, te hangen een vierkant bredje, waarop [18] eene kant⁵⁷ gedaan is, en wel op deze wijs.

Als er een zoon is dan is er geen wit lapje onder de kant a, zoo als het geval is, wanneer er een meisje geboren wordt.⁵⁸

56 Het Teylsmuseum werd in 1798 geopend en was het eerste openbare museum van Nederland. Het bevat onder anderen instrumenten en apparaten op natuurkundig gebied, en prenten en fossielen.

57 een vierkant bredje, waarop eene kant gedaan is. Een vierkant plankje waaraan een kanten randje was vastgezet.

58 Gekleurde stof die om de klopper van de deur gewonden werd, de zogenoemde kloppertjes, sedert het Spaanse beleg van 1572 in gebruik, om een kraamvrouw te ontlasten van inkwartiering van soldaten en andere oologslasten.

De boeren bonden oudtijds aan de deurpost of aan het hek van hun hofstede een bosje palm, terwijl men in de steden de klopper omwond. In het begin bond men slechts een lap linnen aan de klopper of de ring van de deur. In Haarlem en Enkhuizen versierde men de klopper. De lap werd vervangen door het kraamkloppertje, de ijzeren klopper of houten kruk werd uitgenomen en het kraamkloppertje bestaande uit enige vierkante met rode zijde en kant versierde plankjes daarvoor in de plaats gestoken, niet langer dan zes weken. Bij de geboorte van een jongetje werd de klopper of deurbel geheel omwonden met een wit doekje, bij een meisje slechts voor de helft omwonden en steekt men een papiertje achter de kant, zijn het tweelingen dan steekt men twee kloppers uit. Is de kraamvrouw niet getrouwd dan mag zijn de vlag niet uithangen. Wanneer de kraamvrouw voor de eerste keer haar huis verlaat haalt de baker het kloppertje weg. Behalve dat een kraamkloppertje beschermde tegen inkwartiering, hield het ook schuldeisers buiten de deur. Aan het kloppertje was bovendien de sociale status herkenbaar. Een Haarlemmer schreef als volgt: 'Als myn Vrouw in de kraam leid, steek ik mee een kloppertje uit. De vrouw van mijn baas besteedt meer geld aan de kant. Zolang de vlag uitsteekt mag niemand aan myn huis, zo min als aan dat van een burgemeester komen manen, geen stadsbode enige invasie doen, nog minder de schout, of een van zyn rakkers de voet over myn drempel zetten tot het doen van het minste eksploot, De reden van dit loffelijke privilege is stilte en rust. Ieder die het kloppertje ziet maakt zo min mogelijk geluid. Waar een krans uithangt is wijn te koop. Waar een vlag uit een raam steekt gaat 'er 't veeltje. Als myn Vrouw in de kraam leid, steek ik mee een kloppertje uit, dat 's te zeggen, dat ik mee een Haarlemyt ben, en die prevelezie met de grootsten van onze stad gemeen heb, schoon ik mee maar een weeventje ben. 't Is waar, dar 'er tussen

Heden middag gingen wij naar Overveen in het Regthuis een kopje thee drinken, en van daar naar de Duinen naar de Telegraaph.⁵⁹

31 Julij 1806.

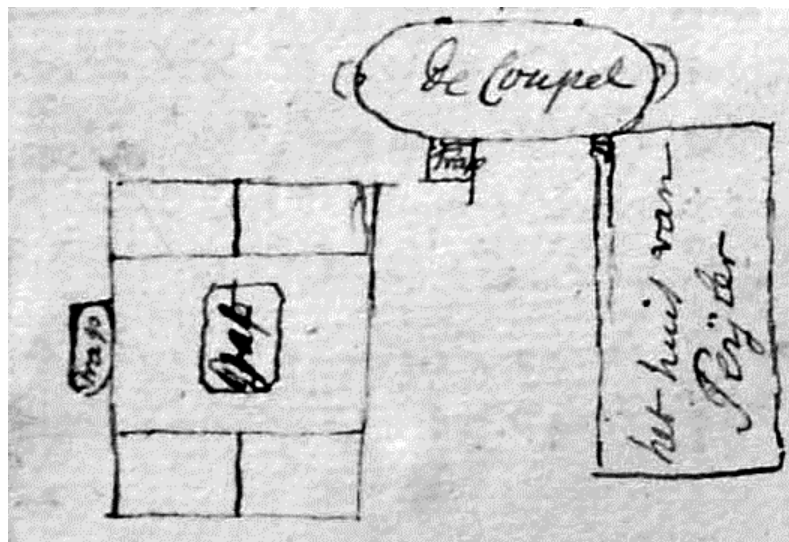
Het beeld van Koster⁶⁰ staat op de markt links 1802, voorheen in de hortus medicus. het huis van Koster, waarin hij in den gevel is uitgeschilderd. de Vleeschhal.

Heden morgen om elf uur gingen wij het Cabinet van het Haarlemmer genootschap bezichtigen. Het fundatie huis van Teyler⁶¹ bestond slechts uit eene langwerpige coupel kamer, en twee zeer kleine vertrekjes, doch het Cabinet uit vyf kamer[s] waarvan de 1ste voorzien was van serpentia repentia et serpentia, visschen. enz. in liquor

de 2de Capellen en versteende lighamen

de 3de en 4de vogelen

de 5de viervoetige dieren.

kloppertje en kloppertje groot onderscheid is voor die zig wat op de kantdoos verstaan: maar dit onderscheid bestaat meest daar in, dat de Vrouw van myn baas wel een stuivertje meer besteed dan myn Vrouw voor de kant die 'er aan gaat. Daarom zeg ik voor die zig wat op de kantdoos verstaan, zyn ommers maar vrouwtjes, zo dat 'er voor ons mannen zo veel onderscheid niet in te zien is. Ergo als myn vrouw in de kraam leid, ik in dit kas zoo goed als myn baas. Want zo lang die vlag uitsteekt, mag niemand aan myn huis, zo min als aan dat van een burgemiester komen manen; geen stadsbode eenige insenewasie doen; noch minder de schout, of één van zyn rakkers den voet over myn drempel zetten, tot het doen van het minste eksploot. De reden, waar op deeze loflyke prevelezie gegrond is, is te klaar, om 'er een man van uw verstand veel uitlegs van te doen; wie weet zelf, of je 't niet ruim zo wel weet, als ik het je zeggen zou kunnen? Voor de geleerden, zeyd' men tog, is 't goed preeken. Stille en rust, dunkt my, is 'er voor al noodzakelyk, daar een vrouw met de neus in 't bed leid, maar hoe kan 'er stille in een huis zyn, daar de schel of de ring geduurig gaat? Ergo om deeze rust en stille te faverizeeren is 't, zeg ik, dat wy Haarlemmers deezer loflyke prevelezie van een kloppertje uit te steeken hebben. Daarom steeken we een kloppertje uit, om met geen bekendmaken, of al dat geloop te doen te hebben; en dat elk deeze vlag ziende zo weinig alarm maakt als 't mogelyk is. Weet men niet dat 'er wyn te koop is, daar een krans uithangt? Weet men niet dat 'er 't veelte gaat, daar op kermis een vlag te venster uitsteekt? Ergo Sinjeur Navorscher, zul je bekennen, meen ik, de loflyke intentie van een kloppertje uit te steeken, en de groote prevelezie daar aanhechten dat ik 't aan 't rechte einde gevat heb, en den spyker net op zyn kopje slaai.' Ondertekent door de Hollandsche Spectator.

59 Waarschijnlijk optische telegrafie waarbij de stand van armen die beweegbaar aan een paal waren bevestigd, een letter weergaf. In de loop van de negentiende eeuw maakte men gebruik van elektrische stroom om berichten door te seinen.

60 Laurens Janszoon Koster (1405-1484). Hij was de vermeende uitvinder van de boekdrukkunst.

61 Het Teylensmuseum.

Wij vertrokken om twaalf uur met de schuit naar Leijden.

Leyden is groot en ruim, en met breede gragten voorzien. De menigte bedelaars verraaft echter de armoede.

Wij vertrokken terstond naar den Haag. Niettegenstaande het slechte weer en de volle schuit vermaakte ons de fraaije weg van den Leidschen dam af tot den Haag toe.

d. 1 Aug= 1806.

Wij gingen zien het Nat. Cabinet van schilderijen, aten by Sandick en reden 's middaags naar <Ars> tot Scheveningen.

[19] 2 Aug. 1806

gewandeld in t Bosch. 'smiddaags t huis van Prins Maurits alwaar de Hooge Mil[itaire] Vierschaar vergaderd. 's avonds naar de Comoedie, alwaar gespeeld wierd *Stratonisse* opera, *le bon pere* van Florian⁶², en *la leçon Botanicqs ou les deux peres*.

3 Aug^s 1806

'smorgens wezen zien de Groote Kerk, de Klooster Kerk, en de Nieuwe Kerk, en verders de parade, en het Cabinet van den ouden H^e Biser.

's middaags naar Delft, alwaar wy gezien hebben de tombes van Adm[iraal] Tromp⁶³, het vrouwtje van St. Aldegonde⁶⁴, en van Piet Hein⁶⁵ in de eene kerk, en in de andere die van Willem de I⁶⁶, van Hugo de Groot⁶⁷, en Leuwenhoek⁶⁸, zynde er in de beide kerken onderscheidene kleine monumenten aan de Zuilen, waarvan onder anderen uitstak dat van den Burgem^e Jan v[an] Lodenstein, door deszelfs zoon aan een pilaar van laatstgem[elde] kerk opgehangen.

Van daar gingen wy naar *Chrittoscacrum*,⁶⁹ alwaar wij den godsdienst by woonden en eene opwekking hoorden van den H^e van onder den *Wyngaard Kantius*, om gedurende ons leven onzen schepper te loven.

4 Aug^s 1806 wy gingen zien het binnenhof en het oude Hof. en deden eene wandeling naar t Huis in t Bosch.

5 Augs 1806. Wij gingen heden morgen naar Rotterdam, alwaar wij zagen de Plantage, de stad, de boompjes, het Erasmus⁷⁰ beeld, en de glasblazerij, doch die was niet aan de gang.

[20] 6 Aug^s 1806

gingen wy naar Dort met de Postwagen. Dezelve rydt de Maas langs tot aan Ysselmonde alwaar men de Maas overvaart, en dan verder den weg vervolgt over Resoor naar Dort, alwaar men, voor dat men in de Stad kan komen, weder een breed water overvaart, genaamd het Dortsche Diep.

Wy gingen logeren in de Bellevue, en bezigtigden de Stad, en den omtrek buiten dezelve, de kerk van Dort⁷¹, en daarin de uitmuntende marmeren predikstoel met de <marmeren> trappen en koperen

62 Florian Leopold Gassmann (1729-1774). Boheems componist, hij schreef vele opera's.

63 Cornelis Tromp (1629-1691). Admiraal.

64 In de Friese sage van het vrouwtje van Sint-Aldegonde of het vrouwtje van Stavorden, wenste een zeer rijke en hoogmoedige eigenaresse van meerdere schepen het mooiste en kostbaarste wat de wereld te bieden had, in ruil voor een schip vol goud. De kapitein kwam terug met een schip vol tarwe, de vrouw trok woedend een ring van haar vinger en gooid die in zee. Iemand voorspelde haar dat zij nadat zij de ring teruggevonden had, in armoede zou vervallen. Toen de ring in een gevangen vis werd gevonden, kwam de voorspelling uit.

65 Piet Pietersz. Heyn (1577-1629). Luitenant-admiraal. Geboren te Delftshaven.

66 Willem I de Zwijger (1533-1584). Vermoord te Delft.

67 Hugo de Groot (Grotius) (1583-1645). Rechtsgeleerde. Geboren te Delft.

68 Antonie van Leeuwenhoek (1632-1723). Bioloog. Geboren te Delft.

69 Chrittoscacrum. Christo Sacrum, een in 1797 opgericht godsdienstig genootschap.

70 Desiderius Erasmus (1466/69-1536). Humanist. Geboren te Rotterdam.

71 De Grote of Onze Lieve Vrouwekerk – een kruisbasiliek in Brabants-gotische stijl - van Dordrecht. De oudste delen van de kerk zijn uit de twaalfde eeuw, in de dertiende eeuw is aan de noordzijde het Vrouwe- of Mariakoor aangebouwd.

leuning, en verder het gouden doopbekken, zynde de overige gouden schotels en bekers &c. op het Stadhuis. Ook admireerden wy in de kerk het fraije koperen hek van het Choor.

Des avonds keerden wij terug naar Rotterdam en bezagen aldaar de Anatomie

7 Aug^s 1806 gingen wy van Rotterdam alwaar wy gelogeerd waren geweest by *Jager in de vergulden voet*, naar Utrecht, en wel aldus: wij reden met de Postwagen naar Gouda alwaar wij bezagen de kerk⁷² met de beschilderde glazen. Er is schier geen een glas in de kerk, het welk niet beschilderd is, en wel van boven tot beneden, het geen in de kerk eene zekere somberheid verwekt. De meeste en beste glazen waren geschilderd omstreeks het midden van de 16de eeuw door de broeders <Crabet>. Wij zagen hier ook eene pypfabriek. Van *Gouda* gingen wij met eene schuit naar *Bodegrave*, alwaar wij in de Leidsche schuit overstapten, en aldus 's avonds ¼ voor 10 in Utrecht arriveerden. In deze schuit troffen wy Prof[essor] van Twist aan.

[21]

8 Aug^s 1806 Gingen wy Utrecht bezigtigen en deden eene wandeling in de Maliebaan. Wij bezagen den Dom, die van buiten, op de plaats die ingestort is, en op de plaats waar de gallery is en by kermis de kramen staan zeer remarquabel, en wegens de oude bouworde aller byzonderst is.⁷³ Het geen thans de kerk is, was voorheen het Choor van de Oude kerk zynde de ingestorte kerk vast geweest aan de toren.

Voorts bezagen wy de Marien kerk⁷⁴, waar men bezig was de apparaten voor de kroning⁷⁵ te maken. De kerk is zeer klein, en het Choor niet zichtbaar, vermits hetzelfde door de heren van t Capittel aan de Stadsregering was afgestaan en door de zelve tot een concertzaal, die wy niet konden te zien krygen, geapproprieerd⁷⁶ was. De kerk is vol oudheden, en elke pilaar zyn schier oude steenen uit de 14 en 15de eeuw, waarvan er verscheiden grafsteenen zyn. Er is onder anderen een steen in een pilaar van [he]t j[aar] 1099 verbeeldende een Os die in eene wel springt, waaromtrent men een heel verhaal doet van de bouwing der kerk, die belet wierd door eene wel, welke niemand kon dempen, tot dat eindelyk een burgerman het aannam met ossehuiden te doen, en zyn zoon, wiens graf ook gewezen wordt, vermoordde om dat hy zyns vaders geheim van de demping met ossehuiden te doen verklapte.

Keizer Hendrik IV bouwde de St Maria kerk [22] om te boeten voor zyn vergryp jegens den Paus.⁷⁷

Wy zagen in de vergaderzaal van het Capittel een hemd van Neteldoek zonder naad, een goudner beker, twee altaarbekers, een kort glas, en nog een beker van glas in een kasje verbeeldende twee boeken, waarvan de titel was *tractatus de Amicitia*. Boven was een kamer vol boeken en papieren, zynde de boeken alle met yzeren ketens aan de hooge schuinze tafels vast gemaakt. De meeste boeken waren oude Manuscripten, daar veelen reeds zeer van gehavend waren. Wy zagen daar verder een groot hoorn, om de gemeente zamen te roepen voor dat er klokken waren, voorby drie stokken van Priesters, die zeer zwaar waren zynde het onderste stuk van het Hoorn eens Eenhoorns. Een van dezelve is eens <vermist> geweest en uit Spanje terug gehaald. Men vertoonde voorts het zwaard waar mede Petrus Malchus het oor afsloeg en de stok, waarmede de Ezel van Billan⁷⁸ geslagen wierd, en het zwaard van Keizer Hendr^k IV, het geen voor een paar jaren eens vermist is, en naderhand by een uitdrager terug

72 De St.-Jans of Grote Kerk uit 1485 en in 1552 na een brand herbouwd.

73 De gotische Dom van Utrecht werd in de vijftiende eeuw voltooid. Het vijf-beukige schip is bij een storm op 1 augustus 1674 ingestort.

74 De Maria kerk, gesticht in de veertiende eeuw, werd in de eerste helft van de negentiende eeuw afgebroken. De kloostergang werd in 1903 gerestaureerd.

75 Lodewijk Napoleon was al op 5 juni 1806 in Den Haag tot koning van Holland ingehuldigd.

76 Approberen: goedkeuren.

77 Hendrik IV (1050-1106). Duits Keizer. Hendrik IV verzette zich tegen de paus. Hendrik voorstond dat priesters een kerkelijk ambt niet uit handen van de paus mochten ontvangen. Paus Gregorius VII dreigde de weerspannige Hendrik in de ban te doen en daardoor te ontronen. Hendrik reisde naar Italië en ontmoette de paus te Canossa waar hij een knieval deed, vergiffenis verkreeg en zijn troon behield.

78 De sprekende ezel van Bileau, een profeet, in het vierde boek Bemidbar (Numeri) van de Thora.

gevonden wierd. Paus Adriaan v[an] Utrecht⁷⁹ ligt hier begraven.

Zedert 1795 is er in de Kerk geen dienst gedaan.

In de Domkerk, waarvan de H. Martinus stichter is, zagen wy de tombe van Willebrord⁸⁰ den 1sten Bisschop van Utrecht, welke tombe van uitmuntend toetssteen⁸¹ is, ook de verwoeste tombe van de Gravinne van Polnis en de tombe van den Admiraal Baron van <Gent>⁸², die fraai is. Bij de Vergaderzaal der Domheren staat in hout de bedelaar wien de H. Martinus een stuk zyner mantel gaf.

[23] Des middaags zijn wy gaan zien de Zijden fabriek van den H^t van Mollum, en deszelfs <plantagie>, die zeer schoon is wegens het grotwerk en de fraaije marmeren vaten en beelden, en de fonteinen.

10 Aug^s 1806 Heden morgen gingen wij van Utrecht met de postwagen naar Nimwegen. Om acht uur waren wy aan den postwagen, doch het pakken hield ons zoo lang op, dat het negen uur was voor dat wij vertrokken. Wij aten te Thiel en kwamen 's avonds om half negen te Nimwegen.

11 Aug^s 1806 heden gingen wij de kerk⁸³ zien waaraan weinig bezienswaardig is. De Belvedere⁸⁴, waar wij een kopje thee dronken, en het Valkenhof⁸⁵ waar wy eene wandeling deden zyn zeer schoon. Van het Valkenhof staat nog een kapel in zyn geheel, die gezegd wordt het oudste gedeelte van de gesloopte burgt te zyn, en ook nog eene ruine. Bij de kapel staat eene bank, die het gezigt over den stroom heeft, en waarop men geschreven heeft *Tacitus*⁸⁶ Lib. Y cap. 19.

12 Aug. 1806 heden gingen wy met de postwagen naar Arnhem, en passeerden Elst. Om 11 uur kwamen wy te Arnhem aan, alwaar de H^t Robatel met zyne koets gereed was en ons ontving.

13 Aug^s 1806 Het was heden een regenachtige dag. Des nademiddags gingen wy naar Klarenbeek, het welk verhuurd is aan den grave van Bieland, en van daar naar Angelenstein, toebehorende aan de Heer van Engelen. Deze laatste plaats is veel schoo[24]ner dan de eerste, en vooral opzigtelyk het huis, dat op eene hoogte ligt.

14 Aug^s 1806 heden hebben wij eene allerliefste wandeling gedaan naar Mariëndal, het welk eene zeer Pitoresque plaats is, liggende tegen eenen berg, aan welks voet een beek is, die zich door het donker geboomte heenworstelt en op eenen kleinen afstand de beweging aan een papiermolen geeft. De geheele omtrek is bergachtig. Op de heide ziet en hoort men de grazende kudden, terwijl men onder het geboomte dat zoo geheel natuurlyk tegen den berg opklimt de hitte der zon ontwijkt en de koelte geniet.

15 Aug^s 1806 heden deden wy eene zeer fraaye wandeling naar Resoor, het geen niet zoo zeer eene buitenplaats is, als wel een wandeling naar eenen bosryken berg, die dezen naam draagt.

16 Aug^s 1806 heden reden wij naar Lichtenbeek. (Zie pag. ult.)⁸⁷

Lichtenbeek is eene fraaije, boschryke en midden in de heide en bergen gelegene buitenplaats, toebehoorende aan drie broeders en eene zuster, alle lieden van jaren. Er is eene zeer fraaije Engelsche party, alwaar wij een kopje thee dronken. Ook is er eene hermitage, die eene duisteren gang, die er naar toe leidt, heeft. De Heremit zit met een pyp in de mond, en een bril op de neus te lezen in een boek. Bij hem ligt een Courant van 1678, zynde een Haarlemmer Courant. Voor zyn venster is eene hooge fontein. Zyne geheele cel is van wortels en stronken van boomen gemaakt, en nog al vry hoog; boven op zitten duivels.

79 Adriaan Florisz. Boeyens (1459-1523). Geboren te Utrecht en paus Hadrianus van 1522 tot 1523.

80 De heilige Willibrordus (658-739).

81 toetssteen: kiezelstei van een zwarte of anders donkere kleur.

82 Admiraal Willem Joseph van Gendt tot Drakenburgh (1626-1672). Gesneuveld in de zeeslag van Solebay.

83 De Grote of St.- Stephenskerk, tussen 1272 en de vijftiende eeuw in gotische stijl gebouwd.

84 De Belvedere was in 1646 herbouwd.

85 Het Valkhof, een keizerlijke palts, door Karel de Grote in 777 gebouwd op Romeinse fundamenteen.

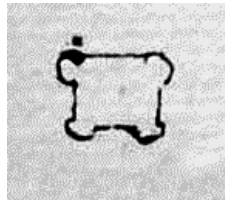
86 Publius Cornelius Tacitus (55-120). Geschiedschrijver.

87 De tekst over Lichtenbeek die na het einde van het reisverslag is geschreven, is hier tussengevoegd.

Ook is er eene partij in het bosch, waar een kerk hof is, zynde de graven tegen deze en geene boomen verspreid, en elk graf van een eptapheum⁸⁸ voorzien. Dicht by is een doodgravers huisje en op eenigen afstand een hermiet, die voor een lessenaar staat te lezen.

De geheele plaats van de Heeren Brandsen is zeer schoon.

17 Aug^s 1806 (Zondag) Heden morgen reden wy zeer vroeg uit en wel om negen uur. Het weer was uitnemend schoon. Wij gingen naar Bieljoen, zynde vereenigd met Beekhuizen, en beide toebehorende aan den Heer van Spaen.⁸⁹ Alleen op Bieljoen staat een huis, het welk een kasteeltje was, met vier hoektorens.

De plaats is vrij groot, en op dezelve is een fraije waterval van misschien 10 voeten, welke waterval altoos loopt.

Beekhuizen is veel grooter, voorzien van hooge bergen, die met dennen bepoot zyn. Niets is schooner dan de beeken, die zich hier doorkruipen, en dan eens een waterval van 25 trappen vormen, en van eens eene fontein van 14 voeten, die geplaatst is onder eenen waterval, dien men ons verzekerde van 28 voeten hoog was. De ongekunstelde wandelingen langs [25] deze beeken en in de donkere lanen, de uitmuntende gezigten in de wyd uitgestrektheid van de plaats is zeer bekoorlyk! Wy dejeuneerden en dineerden in en by den Coepel.

Des nademiddaags gingen wy naar Rozendal, zynde een half uur van Beekhuizen. Deze plaats hoort toe aan den Heer Turk⁹⁰, en is ook uitnemend schoon. Vooral is de ligging van het huis en de gezigten by hetzelfde op de vijvers allerfraaist. Achter [het] huis zyn twee groote vijvers, slechts van elkanderen door eenen breeden dam gescheiden. rondom dezelve zyn zware bomen waar onder men eene donkere wandeling heeft. Het oog stuit op Grotwerk waar fraai fontein werk is. - Ook is op deze plaats eene molen, die door eenen beek in werking wordt gebragt, en die het water van de beek terug voert naar eenen vijver, die eenige voeten hooger dan de beek ligt en door welken vijver het fontein werk en de waterval van het grotwerk aan den gang gebragt wordt. Rozendal is ook zeer groot en bergachtig.

18 Augustus 1806 (maandag) heden hebben wy eene wandeling gedaan naar *den Hemelschen berg* toebehorende aan den H^t van der Hoop, het welk nog in den ouden smaak is aangelegd, doch waarvan eene uitmuntende plaats gemaakt zou kunnen worden, vermits zij op bergen en vlak aan de Rhyn ligt en aan haren voet een fraaij dorp heeft liggen, genaamd *Oosterbeek*, alwaar Keiser Hendrik IV⁹¹ gedoopt is. Aan den Overkant der rivier is alles heuvel- en boschachtig. Op deze buitenplaats is eene hoogte, die de predikstoel genoemd wordt en van waar men een uitnemend gezigt heeft. Naast de Hemelschen berg is de *Oorsprong*, het welk eene kleine plaats is zonder Heerenhuis, en zeer geschiktelyk gevoegd kon worden bij eerstgem[elde] plaats. Er zijn vier vyvers boven [26] elkander, welke drie fraaije Cascades maken, en aan den zyd van eenen bank op eene aarden hoogte eene fraaye fontein. Dan is er in een naauw, doch donker zydboschje nog eene zeer schoone waterval.

19 Aug^s 1806 (Dingsdag) eene kleine wandeling naar de Stadskant gedaan.

20 Aug^s 1806 (Woensdag) eene kleine wandeling in het groene land langs den Rhyn gedaan.

88 eptapheum. Epitaaf: grafschrift.

89 Johan Frederik Willem van Spaen (1746-1827).

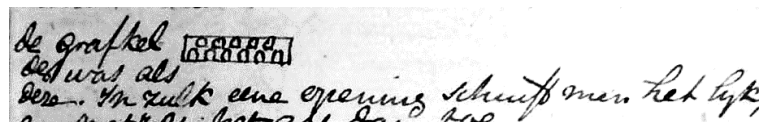
90 Reinhard Jan Christiaan Torck (1775-1810).

91 Hendrik IV (1050-1106). Duits Keizer.

21 Aug^s 1806 (Donderdag.)

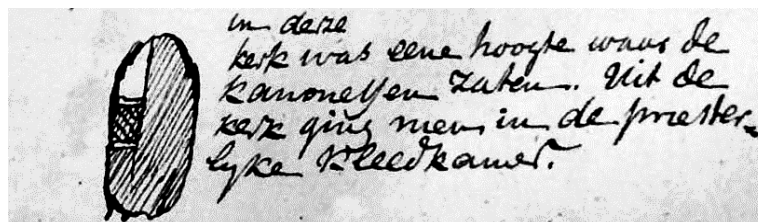
Heden deden wij een toer naar Cleve. Wij reden over *Zevenster* naar de Eltenberg. Aan deszelfs voet ligt *Laag-Elten*, zynde een zindelyk en florissant dorp. Op de markt staat een boom met twee omgangen. Alles is er Roomsch. Toen wy kwamen was men juist bezig de groote mis over eenen afgestorvenen te houden. Zij wierd bediend door drie priesters, waarvan de een het Priesterwerk doch de beide anderen het Diacon werk verrigteden. De Lykbaar stond byna onder [het] Orgel met een zwart laken bedekt. Aan weerskanten van het verbeeldde lyk stonden zes waschkaarssen, die van onder en wel tot boven het midden met zwart laken lint omwonden waren. Onder de mis communiceerde de priester, en hij eindigde de plegtigheid door met een raagbol water over de baar te sprengen. Middelerwijl wierden voor nog twee andere Altaren de mis gelezen door twee Franciscaner Munnikken.

Het Franciscaner klooster is ruim.⁹² De kerk is aardig, maar morsig: de tuin vrij groot, maar stijf, de eetzaal ruim en luchtig. Er zijn 20 priesters in t klooster, en 8 broeders, die den tuin arbeid, het [27] keukenwerk enz. verrigten. De cellen zijn voorzien van een fauteuil, een bed, een tafel en eenige boeken. Ik zag de cel van *Pater David* die zijne boeken, waaronder Schiller⁹³ *de stijlo bene latius* was, netjes had ingebonden. Boven de deur van de Cel staat de naam des paters. Geene vrouwen mogen komen in het eigenlyke klooster maar wel in den grafkelder enz. de grafkelder was als deze.

In zulk eene opening schuift men het lyk, en metzelt het gat dan toe.

Boven-Elten is eene Oude Burgt, alwaar een stift van vrouwen is die er echter bijna nooit zijn, dan eenige weinige weken in het jaar. De Cannonessen zijn van adel. Er waren twee gelogeerd toen wij het Stift kwamen zien. Eene Poolsche prinses, nicht van den Koning van Pruisschen⁹⁴, is er thans Abtdis van. Er zijn nog verscheidene goede vertrekken. Ook is de tuin zeer goed en wel onderhouden. Op de punt van den berg is een hoog Zomerhuis van waar men een uitmuntend gezigt heeft over de vlakten. Het kerkje van de Burgt is klein. voorzien van drie Altaren, eene biechtstoel, predikstoel, orgel, en reliquien.

In deze kerk was eene hoogte waar de Kanonessen zaten. Uit de kerk ging men in de priesterlyke Kleedkamer.

Wy reden verder naar Emmerik, het welk eene zeer stille plaats is, gelegen aan den Rhijn, die aldaar zeer breed is. Er woonen thans veele Hollanders. Hier staken wy den Rhyn over en verlieten, daar mede het gebied van Vorst Jo[28]achim⁹⁵, om in het Cleefsche te komen, het welk thans onder het

92 Het Franciscanerklooster Laag-Elten werd onder de Franse regering opgeheven.

93 Friedrich von Schiller (1759-1805). Duits toneelschrijver, filosoof en dichter.

94 Friedrich Wilhelm III (1770-1840). Koning van Pruisen. De prinses is niet nader getraceerd.

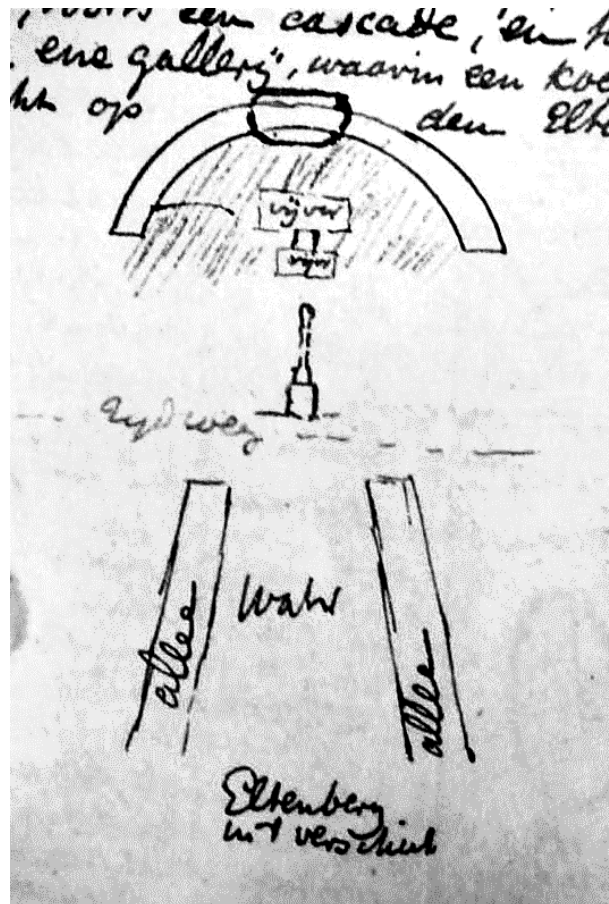
95 Jérôme Bonaparte (1784-1860). Broer van Napoleon. Hij was tussen 1807 en 1813 koning van Westfalen.

gebied van Keizer Napoleon is.

De wegen van Cleef zyn zeer slecht, niet alleen de klei- maar ook de Zandwegen. Zy worden nooit onderhouden.

Het gezigt van de Stad, liggende boven op een berg, is van alle zyden uitnemend schoon. rondom de stad is alles Bosch. Men wandelt dagen lang onder het geboomte, zonder weer op denzelfde plaats te komen.

Wij logeerden in de Dierengarde, liggende een klein kwartier van de Stad, en aan de voet van hooge bergen. Men gaat er langs eene fraaye laan naar toe, in de welke gestaan heeft, een weinig ter zyden, een hooge, zware zuil op dezelve eene gallerij, waarin een koepel, hebbende het gezicht op den Eltenberg

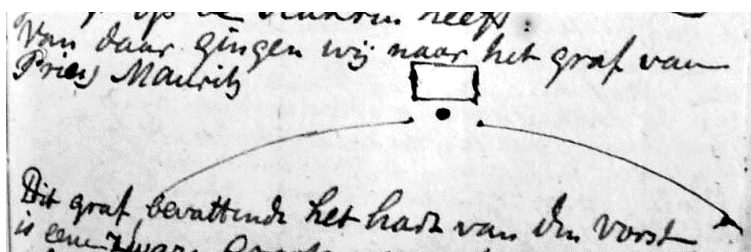
[29] Op dezen weg heeft men ook een publieke wandeling in een boschje, waarin een water is in den vorm van eene vierkante vijver, binnen de welke twee eilandjes zyn, waarin men door ene zwitzersche brug komen kan, en in de eene van welke men de bus vindt ter eere van Buffon⁹⁶ geb^{ten} 1707 gestorven 1788, en in de andere die van Linnæus⁹⁷ geb^t 1707 gest. 1778. Ik meen dat dit boschje de keizerlyke tuin genoemd wierd. Wy gingen het bezien den zelfden avond van onze aankomst.

22 Aug^s 1806 Heden deden wy eene zeer groote wandeling. Bij ons logement gingen wy den berg op, die van alle zyden vol Bosch is, en veele hoogten en laagten heeft. Wij gingen om de stad heen tot aan de buitenplaats van den H^t W.A. van Spaen⁹⁸, genaamd Bellevue. Hier heeft men een allerliefst bosch op eene aanzienlyke hoogte, van waar men een fraay gezigt op de vlakten heeft:

96 George Louis Leclerc graaf van Buffon (1707-1788). Frans bioloog.

97 Carolus Linaeus (1707-1778). Zweeds plantkundige, zoöloog en geoloog.

98 Willem Anne van Spaen (1750-1817).

Van daar gingen wij naar het graf van Prins Maurits⁹⁹

Dit graf bevattende het hart van den vorst is eene zware groote yseren kist met een plat deksel, alles met beelden bewerkt, met wapens en letters. Voor de kist heeft eene oude Romeinsche zuil gestaan, die thans verwoest is. In de form van een amphiteater is er van grotwerksteen een muur gemaakt.

[30] wy gingen het Hof¹⁰⁰ bezigtigen, het welk zeer oud is, en woonden de regtspleging van de eerste instantie bij. De vergadering bestond uit den Voorzitter en twee raden; benevens de Secretaris en de Keizerlyken procureur. De taal die men bezigde was Fransch.

Wy vertrokken terug naar Arnhem over Cranenburg en Nimwegen.

Zaturdag den 23 Aug. 1806

heden hielden wy rustdag.

Zondag den 24 Aug. 1806 heden gingen wij naar Middagten, eene zeer fraaije buitenplaats, toebehorende in fideicommiss aan den Engelschen Lord Atlone¹⁰¹, doch door den Staatsraad Robert Voute levenslang gehuurd voor f 1000.- 's jaars.

Het Bosch is zeer uitgestrekt en bedekt eene menigte heuvelen. Men rekent het inkomen van hetzelfde op f 6000.- 's jaars.

Het huis is vorstelijk. Schoon gebouwd in 1694, is nogthans de bouworde uitnemend schoon.

Het bosch ligt aan de linkerzyde en het huis en de tuin aan de regterzyde van den fraaijen weg van Arnhem naar Zutphen.

Wij vonden er den jongen Heer Nerac, student, een Neef van den Heer Voute met zynen mentor de Heer Puerlie, een zwitser zynde fransch Candidaat, de H^f Otto een Duitscher, de Jufvrouw Voute een meisje van 24 j[aar], nicht van den H^f Voute, de H^f Guicherij broeder van Mev^w Voute, Mev^w Guicherij moeder van Mev^w Guicherij, Jufv^w Martens elève van Mev^w Guicherij, Mad^{selle} Guicherij zynde eene Tante van Mev^w Voute, die weleer by den Prins van Oranje¹⁰² Bonne van de jonge Princen geweest was, en nu nog in rouw was over den dood van Willem de V., en eindelyk eene Zuster van Mevrouw Voute, die zeer ziekelyk en gebreklyk was.

[31] *Maandag d. 25 Aug^s 1806*

heden deden wij eene wandeling in den Omtrek.

Dingsdag d. 26 Aug. 1806

heden ontving men op de Clingelenbeek de visite van een gedeelte der familie van den H^f Voute.

Des avonds gingen wij op eene speelpartij by den H^f en Mev^w Ruisch op Hartjesberg, eene fraaije buitenplaats, tegen eenen heuvel een klein kwartier van Arnhem gelegen.¹⁰³

Woensdag en donderdag den 27 & 28 Aug. 1806

gingen wij naar de Arnheemsche kermis, en eene visite doen aan de freule Pfaffenrad.

Vrijdag den 29 Aug^s 1806 vertrokken wij met het rytuig van den H^f Robatel naar Brum, namen van

99 Johan Maurits prins van Nassau-Siegen (1604-1679). Hij was gouverneur van het hertogdom Kleef voor de keurvorst van Brandenburg.

100 Schwanenburg. Een voormalig kasteel van de hertogen, later paleis van Justitie.

101 Frederik Christiaan Reinhard graaf van Athlone (1743-1808).

102 Willem V (1748-1806) prins van Oranje. Stadhouder tot 1795.

103 De Hartjesberg (Sonsbeek) werd in 1744 aangelegd door Derck Lohman, hovenier van Rosendaal. Het huis werd in hetzelfde jaar ontworpen door Anthonie Viervant uit Arnhem.

daar een farguon naar Deventer en gingen verder met de postwagen naar Zwol.

De weg was zeer schoon. Vooral van Zutphen naar Deventer, alwaar men ook de plaats van den H^f Schimmelpenninck van der Ooije by de Schedel gelegen passeert.

Zaterdag en Zondag den 30 & 31 Aug^s 1806

bragten wy op Boschwyk¹⁰⁴ door

Maandag en Dingsdag den 1 & 2 Sep. 1806

reisden wy met de Postwagen van Zwol naar Groningen.

Een vier-daagse reisje naar Kleef, 1806

Door Johanna Theodora van Dedem

Maandag Den 4 Augustus 1806

S'morgens om 5 uur afgereeden. van Wyhezigt gingen wy over Olst naar Deventer een der ouste en bishoppelyke steden van ons vaderland. Olst is een klein Dorp aan den Yzel, aangenaam gelegen. te Deventer zagen wy het stadhuis. Van buiten een zeer schoon gebouw¹⁰⁵ doch van binnen niets merkwaardigt bevattende. van hier gingen wy over Gorsel naar Zutphen, de hoofdstad des Graafschaps van dien naam. Gorsel legt midden in de hei. Zutphen is een schoone stad. wy bleven hier slegts een oogenblik stil. van hier op Brummen, een aangenaam gelegen Dorp aan de overzyde van de rivier den Yzel. de weg was hier zeer schoon. aan de linkerhand zagen wy Bronkhorst, een zeer oud Dorp, en kasteel liggen. Vervolgens gingen wy naar Dieren. hier heeft het voormaals jagthuis van de prins van Oranje¹⁰⁶ gestaan, alwaar thans niets meer van over is, dan de boschen. hier noodzaakte een geweldige regen ons, onse wandelingen te staken.

Vervolgens reden wy voorby Ellecom en Rede. en zagen Rederoort, een schoone plaats op het hangen van een berg, tot op Velp, deze weg is een der schoonste van ons Vaderland. aan de Regter zyde zagen wy bergen met boekwijt bedekt [2] of met boschen. aan de linkerhand de revier bochtig voort stromende doormengt met fraaye buitengoederen. om 6 uur kwaamen wy te Arnhem, de Hoofdstad van Gelderland, hier zagen wy de Wallen, het binnenste gedeelte der stad, de stad ligt op het hangen van een Berg; Daar zig de Rhyn met den Yzel vereenigt, deszelfs gezichten zyn uitsteekend fraay.

Wy zagen hier ook het beruchte Duivelshuis¹⁰⁷. hier bleven wy deze nacht.

Dingsdag.

den volgende dag gingen wy te 6 uur over de schipbrug welke over den Rhyn ligt, over Elst, naar Lent, dat is een soort van Dyk welke dwars door de Betuwe loopt, ter regterzyde zagen wy Hien en Doodeweert leggen, te Lent, gingen wy op de Gierbrug over de Waal naar Nienweegen. hier zagen wy het stadhuis alwaar zeer veele oudheden der romeinen waren als Altaren, Huisgoden, Grafsteen, de Altaar van Minerva, Paarden koppen, Enz. hier was ook de kamer waar de beruchte Nienweegsche Vrede¹⁰⁸ getekend was, ook een schildery, het welk de verpanding van Gelderland en Zutphen aan

104 Het huis Boschwijk ligt bij Zwolle en was eigendom van de dichter Rhijnvis Feith.

105 Het stadhuis van Deventer is in diverse bouwstijlen gebouwd. De voorgevel is classicistisch.

106 Stadhouder Willem II (1625-1649), prins van Oranje.

107 Het Duivelshuis, het werd ooit bewoond door Maarten van Rossum. De voorgevel is versierd met afbeeldingen van mensen met bokkenpoten, hoofden, gewapende mannen en saters.

108 Nienweegsche Vrede. De Vrede van Nijmegen werd in de jaren 1678 en 1679 getekend in de raadszaal, door de Republiek en Spanje met Frankrijk, Engeland en Zweden.

Karel¹⁰⁹ afbeeld. Vervolgens zagen wy ook de Kamer waar de Koning¹¹⁰ zou opgewagt worden, hier was ook het zwaard daar [3] Egmond en Hoorn¹¹¹ mede zyn onthalst geworden, als ook een horlogie dat op 5 plaatsen te gelyk wees, en tevens een planetarium bevattende, voormaals was te Nienweegen, het hof van de Burggraaf, in de Kerk vond men de Grafstede van Maria van Bourbon¹¹², Hertogin van Gelderland. vervolgens gingen wy naar het Kalverbosch, alwaar een heerlyk schoon gezigt was over de Waal, en landeryen, van de Ooij.¹¹³ op den Berg stond een tempel aan Proserpina¹¹⁴ gewyd door Julius Cezar¹¹⁵ gebouwd. hier by had men ook een put, en eenige Romeinsche oudheden, by het belvedere had men een zeer schoon gezicht, over de Waal en verdere landeryen. wy zagen ook de Wallen vesting werken en in Kerk een zeer fraay Orgel¹¹⁶, Nienwegen is een zeer oude stad en zoo men denkt de woonplaats van Cloudius Civilus¹¹⁷, hy ligt op 4 bergen, en is thans nog een der aangenaamste steden, Van Nienwegen reden wy over Kranenburg naar Cleeft, dit is een der schoonste wegen. hooge bergen, welke men langzaam opklimt. dikke boschen, afwissilend met de heerlykste gezigten waar door wy veel hooger als de Nienweegsche toren kwaamen. het welk ons een klein begrip van Zwitserland geven konde.

[4] Kranenburg ligt in een diepte, is een slegte stad en zonder Poorten. hier kwaam een fransche douane, om ons goed te fisiteeren, doch welke zeer redelyk was. daarop reeden wy naar de Diergaarde¹¹⁸ buiten Cleeft, welke op zeer hooge bergen gelegen is, en alwaar wy de tweede nacht doorbrachten, de Diergaarde schoon veel verwoest draagt nog de teekens der vorige grootheid. men ziet er de overblyfsels van een heerlyke Amphiteater, als ook van het Bronhuis, schoon dit thans geheel verwoest is, als de fontein, welke er voormaals plaagt te wezen, op het Amphitheater ziet men over water en boschen, tot op de hooge berg waarop hoog Elten ligt. de zuil van graaf Mourits¹¹⁹ ligt ook om ver. le Jardin imperiale aan de overzyde, van het Amphiteater liggende is door den koning van Pruissen¹²⁰ gebouwd, er zyn twee Eilandjes, waar op men twee Vazen ziet, ter gedagtenis van Buffon¹²¹ en Lineus¹²², voorts is er een zuil waar op men geschreeven vond, sous Napoleon le Grand les arts et les faïences fleurissent. la nature s'embellit en daaronder l'établissement du jardin, a été fait a l'an 1784 par M: le president de Buchenhagen. il fut agrandi les deux premieres parterres a l'entree de l'an 1806. men vind hier verscheidene vreemde gewassen, Cleeft zelve is een oude stad op het hangen [5] van een berg gelegen. De hoofd kerk¹²³ is een oud gotisch gebouw met zeer veel altaaren. het bishops hoff een der voornaamste oudheden van Cleef wierd afgebroken. op de glazen in de Herberg in de diergaarde stond

109 Karel de Stoute hertog van Bourgondië herstelde het gezag van Arnold van Egmond hertog van Gelre, waarna Arnold Gelre en Zutphen in 1471 voor 300.000 goudgulden verpandde aan Bourgondië.

110 Waarschijnlijk de Rijkszaal in het Valkhof.

111 Lamoraal I van Gavere, graaf van Egmond (1522-1568), en Filips van Montmorency, graaf van Hoorn (Horne) (1524-1568).

112 In de gothische St.-Stevens- of Grote Kerk is de graftombe van Catharina (niet Maria) van Bourbon (1440-1469). Zij was de echtgenote van Adolph van Egmont, hertog van Gelre.

113 Kasteel de Ooijenbergh.

114 Proserpina of Persephone, godin van het dodenrijk.

115 Julius Ceasar (100 v. C. – 44 n. C.). Romeins staatsman.

116 Het orgel uit 1776 in de St.-Stephanus- of Grote Kerk.

117 Cloudius Civilus. Claudius Civilis leidde de opstand van de Bataven tegen de Romeinen in de jaren 69 en 70.

118 De Diergaarde, een park met fonteinen, cascades, vijvers, een amphitheater van steen, een koepel, een ijskelder en grotwerken.

119 Niet alleen de zuil maar het totale grafmonument van Johan Maurits prins van Nassau-Siegen (1604-1679) was vervallen. Hij is bekend als *de Brasiliaan* en was namens de keurvorst van Brandenburg van 1647 tot 1679 gouverneur van het hertogdom Kleef.

120 Friedrich Wilhelm III (1770-1840). Koning van Pruisen.

121 George-Louis Leclerc de Buffon (1707-1788). Frans bioloog.

122 Carolus Linaeus (1707-1778). Zweeds plantkundige, zoöloog en geoloog.

123 De gothische stiftskerk, gebouwd tussen 1341 en 1356.

De troon is veel te zwaar voor neerlands weeke gronden
 Zyn glans beslaat terstond in deez verdikte lugt.
 het enkel woord van heer, klinkt zwaar voor vrye monden
 van 't volk dat min de Dood, dan de overheersing dugt.

Woensdag.

Wy reden van Cleef over Waarwyk¹²⁴, een onaanzienlyk Dorp, op Emmerik – deze weg was zeer slegt, zoo dat wy een paar keeren dreigen om te vallen. te Emmerik moesten wy den Rhy over, hier wilde men ons niet uit het kyzerryk van Napoleon laten om in het groot hertogdom van Berg te komen omdat wy geen pas hadden, wy haspelde hier lang over, doch eindelyk gelukte het ons. den Rhy is alhier zeer breed, en heeft nog geene takken verlooren. op het water is een zeer schoon gezigt op Elten en Emmerik. te Emmerik hielden wy ons niet op, maar reden voort naar Elten. 't ligt op een hooge berg op welks top wy een heerlyk gezigt hadden. Wy zagen hier een diepe [6] put 10 jaar voor Christus geboorte door Drusus¹²⁵ gegraven welke is 258 v[oe]t rynlandsche maat diep, er was een bak op welke zeer groot was, en uit een steen uitgehouwen, waar het water, het welk men geput had in viel. het heeft den tyd van 8 ceconden nodig om het weder naar beneden te doen vallen. in den tuin van het stift¹²⁶ zag men, Rees Wezel Xanten Griethuizen en Emmerik Nywegen den Bosch, enz. er zyn thans maar drie damens in 't stift. het behoort aan Salm-Reifferscheid. de kerk is door een dier vorstinnen maria sophis¹²⁷ geheten herboud en zeer fraay. de misklederen, alle door die Vorstinnen geborduurd, zyn uitmuntend fraai, en rijk. [Na] de kerk gingen wy van hier na laag elten, zagen daar het Klooster der Barrevoetermonniken¹²⁸, er waaren 28 paters in. de Pater welke ons geleide was een zeer vriendelyk en waardig man, hy leide ons in de kerk waar wy vrij goede schilderyen zagen, en een fraay orgel. ook leide hy ons in den tuin en liet ons de grafkelder zien. van hier gingen wy naar een nonnen klooster, daar niet veel aan was. vervolgens gingen wy op Zevenaart, een akelige stad. op Duiven, en Westervoord, [7] hier gingen wy over de rivier door Drusus gemaakt en vervolgens nog dien zelfde avond op Rosendaal. hier zagen wy eerst een papier moolen, en vervolgens op Rosendaal wandelen. zagen de uitmuntende grotwerken¹²⁹, aldaar, en fonteinen. men vind hier drie vyvers boven elkanderen.¹³⁰ men heeft hier een schoon gezigt op de omliggende bergen. – des avonds laat keerde wy vermoeid, en wel naar de herberg.

Donderdag

des morgens vroeg wandelde wy naar Beekhuizen¹³¹, zagen daar de beroemde waterval, van 28 voet hoog. de donkere grot, en verscheidene andere fraaye waterwerken. – Als men op Beekhuizen in het midden der grot is, ziet men een fraaye fontein, men vind er ook een berg op wiens top men 50 toorens zien kan. op Billion zagen wy de uitmuntende vyver, van welke men nooit het einde zien kan¹³², de Heer van Billion¹³³ vroeg, of wij ook vermaak hadden, de zaal van het huis te zien? Er waaren veele

124 Waarwyk: Warbeyen.

125 Nero Claudius Drusus de Oudere (38 v. C. – 9 v. C.) of de Jongere (13 v. C. – 23 n. C.). Romeinse generaals.

126 Elten (Boven-Elten, Hoog-Elten) een voormalig nonnenklooster en daarna een stift voor adellijke vrouwen, in een burcht gelegen op de hoge Elterenberg.

127 Maria Sophia zu Salm-Reifferscheid (1620-1674), abdis van Hoog-Elten.

128 Een monnikenklooster van de Franciscaner-orde.

129 grotwerken. Kunstmatige grotten versierd met schelpen.

130 In het park van Rosendaal lagen diverse vijvers achter elkaar maar op verschillende niveaus.

131 In de geaccidenteeerde tuin van Beekhuizen was een grillig, romantisch landschap nagebootst. Het meer en de waterval waren omgeven door naaldhout en was Zwitsers van atmosfeer.

132 In de grote vijver van het park van Biljoen lagen drie eilandjes die bepoot waren met dennen, tulpenbomen, populieren, rozen, acacia's en jasmijn. De begroeiing veroorzaakte dat men de vijver nergens in de hele lengte kon overzien.

133 Johan Frederik Willem van Spaen (1746-1827).

romeinsche gezigten in uitgehouwen, waar die heer alles zelfs geweest was.¹³⁴ 1. de tempel van al de Goden. 2. de eerste mijlsteen, de brug van Metellus¹³⁵ op welke de <gouliers>¹³⁶, en de romeinen hun slag, door een tweegevegt hadden laten beslissen, [8] 't Capitoool enz, ook was er een marmer beeld, van Julia¹³⁷, dogter van Augustus, er was ook een tafeltje van lava, een groote kop, in Herculaneum gevonden, 4 tafeltjes van ingelegde stukjes marmer van onderscheidene couleuren, alles door dien heer zelven byeenverzameld, waar op in 't midden een vogeltje stond, uit onderscheidene Edele gesteentens saamgesteld, vervolgens gingen wy terug, de zelve weg, die wy gekomen waren, doch lieten nu Zutphen liggen, en gingen over Wilp naar Deventer en zoo wederom naar Wyhe.

eind

Een reisje naar Arnhem en Nijmegen, en een blik op Kleef, 1831

Door Augustus Johannes van Delden

Vrijdag den 5 Augustus 1831

Daar het nu besloten werd om Willem Houck¹³⁸, die den 23 Juny alhier van school was aangenomen, daar weder heen te vergezellen, en met een een reisje te doen, van Arnhem, door Nymegen enz. zoo vroeg Oom Houck¹³⁹ my, of ik¹⁴⁰ mede wilde gaan. Vrydag's middag gingen wy naar het stadhuis om aldaar een pas te halen. Myn heer Jordan¹⁴¹ uit de Kleine overstraat, wilde dit uitstapje ook eens mede doen. Wy kwamen des anderen morgens (zaterdag den 6 Augustus) by Oom Houck zamen, en reden om 7 uur, met een wagen met 2 paarden, van van t'Laar uit. Eerst reden wy onder eene regenbui tot Voorst, pleisterden aldaar, en dronken er een borrel. Nu hield de regen op en wy reden voor bij Zutphen tot in Brummen. Hier pleisterden wy weder. Na een kwartier uurs reden wy door Dieren, langs Rheder Oord of de Steeg, tot in Velp. Hier dronken wy een kop koffij en aten een boterham. Mynheer Jordens had hier kennissen, namentlyk Mynheer Enkelaar, welke met ons dronk. Na eenige verpozing reden wy voort tot in Arnhem na veele buitenplaatsen gepasseerd te zyn. Hier reden wy by Myn[2]heer de Jong, de kostschoolhouder aan om aldaar Willem Houck zyn koffer aftezetten.

Hier reed de wagen in een logement, en wy wandelden, onder zeer schoon weder naar Sonsbeek. Wy namen een tuinier aan en deze liet ons alles zien te weten eene zeer fraaije orangerie, hooge watervallen, eenige herten, een buitenlandsche os, gelykende veel naar eenen buffel, beeldige rytuigen, schoone paarden, en een fraai heerenhuis boven op eenen berg gelegen. Hier gingen wy in het logement dinieren. Na den maaltyd, bezigtigden wy den haven van Arnhem welke zoo groot niet was als den onzen. Nu reden wy naar Nymegen, en te Elst (halfweg Arnhem en Nymegen) begon het te regenen. Wy kwamen voor Nymegen, en voeren aldaar met de gierbrug over. Hier werden wy aanstonds aangehouden door een kurassier welke onze pas wilde zien.¹⁴² Hy nam ons mede naar de plaatskommandant, welke de pas goedkeurde. Nu gingen Oom en Mynheer Jordens naar de Sociteit en August, Willem en ik wandelden eens door de stad. Wy logeerden in de [3] Rotterdamsche wagen by

134 Johan Frederik Willem van Spaen was in Italië geweest.

135 Metellus was een schatrijke Romeinse familie.

136 gouliers. Gaulois, Galliërs.

137 Julia de Oudere (39 v. C. – 14 n. C.), dochter van Keizer Augustus.

138 Wilhelm Conraed Houck (1816-1866).

139 Maurits Ernest Houck (1790-1861), vader van Wilhelm Conraed, broer van Aleida Catharina Houck.

140 Augustus Johannes van Delden (1816-1845), zoon van Steven van Delden en Aleida Catharina Houck.

141 De heer Jordens. Mogelijk betreft het hier Mr. Coenraad Alexander Jordens.

142 Het land was in oorlog met België dat zich wilde afscheiden.

de Wed[uwe] Holterman. Toen wy terug kwamen van de wandeling door de stad, gingen wy naar onze kamer en aten daar een boterham. Vervolgens gingen wy te bed. Oom en Mynheer Jordens aten des avonds aan de publicque tafel. Wy stonden des morgens om 6 uur op en ontbeten weder aan de publieke tafel. Hier was een Engelsch prins en een broer van den hertog van Killingthon. Na het ontbyt wandelden wy een weinig door de stad, hier sprak ik ook Otto van Delden die by Thieme in een boekwinkel was. Terwyl wy voortkuyerden, ging Mynheer Jordens naar de Sociteit tegen over de gierbrug. <Zo> wel voor de stad langs gaande zagen wy 5 kanonneerboden en de stoomboot. Om 9 uur voer de stoomboot af met een vreeselyk geraas. Mynheer Jordens maakte hier kennis met Mynheer Mrasch die ons 2 toegangkaartjes gaf tot het fort Craayenhof, hetwelk 10 minuten van de stad lag.

Rondom de stad Nymegen was alles gepalisadeerd, vol kanonnen en schietgaten. Wy kwamen by het fort dit was met [4] palissaden om zet, daarop volgde een wal en het fort zelve toe rontom in het water. Op de wallen stonden kanonnen, bomketels en hout etzers &. Toen het fort bezigtigd was gingen wy naar het Belvédère de hoogte hebbende van onzen toren. Hier gingen wy op een kamertje en dronken een likeurtjen.

Van hier gingen wy naar het logement en aten aan de publieke tafel. Na den eten bleef Mynheer Jordens in het logement, maar Oom en Willem en ik wandelden nog eens door de stad. Hier kwamen wy by eenen schilder Peters welke de kunst weder uitgevonden had om op glas te schilderen. Wy bezigtigden veele van zyne stukken. Nu gingen wy weder naar het logement en reden uit Nymegen naar Beek en Upbergen. De eerstgenoemde plaats was een uurtje van de stad gelegen. Te Beek dronken wy een kopje thee by Beeker in de open lucht met Mynheer Abresch en zyn zoon. Nu wandelden wy een eindje terug naar Upbergen¹⁴³, dat een half uur van Nymegen is. Hier zagen wy door eene vrouw geleid alles wat hier merkwaardig was. Wy moesten over bergen en over dalen en eindelyk kwamen wy in een tempeltjen. Hier wilden wy een weinig uitrusten, maar naauwlyks waren wy gezeten, of er stroomde een waterval over het tempeltje die de terugtocht belette. Plotseling begonnen er in den tempel bedriegertjes, zoo dat wy nat werden. Wy gingen verder en in een beekje dat hier vloeide waren door de ongelykheid van den grond verscheidene watervallen gevormd dat een heerlyk gezicht opleverde. Van hier kwamen wy aan een paal waarop de hoogte van het water geschreven stond.

[5] Wy wilden dit van naby bezien, maar weder door bedriegertjes natgemaakt. Nu wilden wy weder naar Beek te rug hier over de bergen, doch daar Mr. Jordens dit al vroeger gezien had zoo ging deze onderlangs.

Oom, August, Willem en ik beklommen dan de bergen die zeer hoog waren. Hier leverde alles een heerlyk gezicht op. Digt by den afgang van den berg was een chineesch koepeltjen, dat wy nog bezigtigden. Nu gingen wy langs de kerk en door het dorp naar Beek, alwaar Mr. Jordens ons op een flesch wyn wachtte. Toen nu den avond begon te vallen gingen wy langs het water waar het logement en aten aldaar een boterham. Vervolgens gingen wy te bed. Wy stonden om vyf uur op, het was zeer mooi weer. Nu gingen wy over Beek wandelen.¹⁴⁴ Hier was alles natuur. Tusschen twee hooge bergen zagen wy een bron uit den grond komen die als een beekje door het bosch kronkelde. Wy kwamen op eenen hoogen berg, waarop eene koepel stond. Van hier was een fraai gezicht op het dorp Beek. Wy daalden den berg af en kwamen by eene herberg alwaar wy Pruisische jenever dronken, die zoo bitter was dat wy voor [6] de smaak een Nymeegsch sieroop <namen>. Nu kwamen wy in een kastanje boschje waar een boom was die wy met ons vieren naauwlyks omspannen konden. Hier gingen wy onderlangs en kwamen weder aan ons logement.

Hier namen wy ons ontbyt in de openlucht. Hier gingen wy wandelen door Beek en bezigtigden de

143 Het Huis te Upbergen had een schilderachtige vijver, treurwilgen, sparren en populieren, een fontein en twee watervallen die langs rotsen naar beneden stortten.

144 Het park van Huis Beekhuizen was beplant met naalddhout dat een Zwitserse atmosfeer gaf, er waren rustieke hutten en hermitages gebouwd, en er waren watervallen en fonteinen aangelegd.

roomsche kerk die zeer fraai was. Wy wandelden verder tot over de laatste wacht welke onze koning van het Pruissische heeft. Wy gingen door het tolhek en waren alzoo in het Pruisische. Al wat aan Pruisen behoort was zwart en wit geleverd. Hier zagen wy Kleef en hoog Elten. Er was ook een wachthuis van de Pruisen doch dat op den middag eerst met soldaten bezet werd. Wy keerden terug naar ons logement en reden om 10 uur van Beek weder naar Nymegen. Hier pleisterden wy en reden over de gierbrug naar Arnhem. Wy kwamen te Arnhem aan, gingen hier uit de wagen en deze reed voort tot by het logement in de velper poort. Wy wandelden door de stad en zagen: het Hof¹⁴⁵, het oude en nieuwe stadhuis, de hoofdwacht, het duivelshuis¹⁴⁶ enz. Na de stad dus wat doorgewandeld te hebben, gingen wy naar het logement en reden van daar naar Velp. Hier ging [7] Mr. Jordens van de wagen af om by Mr. Enkelaar te dineren. Wy reden door tot Rozendaal om dit ook te bezichtigen en daar te eeten. Toen wy te Rozendaal aan kwamen namen wy daar den Hovenier aan om ons het fraaiste te laten zien.¹⁴⁷ Wy kwamen over een kettingbrug by verscheidene fonteynen en verder wandelende zagen wy huisjes en koepeltjes van schelpen en < -- >horens zamengesteld.¹⁴⁸ Er was een groote waterval van verscheidene trappen hoogte en daartegen over stond een bank; hier op gingen wy zitten en aanstonds braken van alle kanten bedriegertjes los waardoor wy eenigzins nat werden. Ook was er een eind verder een yzeren bak in tweeën verdeeld waarvan de eene roodachtig en de andere groenachtig water in zich bevatte. Deze verschillende kleur van water was ontstaan door dat in den omtrek veel yzererts was vermengd met eenig kopergroen. -

Hier werden wy weder door springende fonteyntjes verrast. Wy klommen vervolgens op eenige hoogtens en zagen hier in de diepte het bronwater uit den grond opwellen.

Na dit alles gezien te hebben keerden wy naar ons logement terug om daar te dineren. Onder de wandeling zagen wy verre een onweder opkomen dat nu dicht boven ons was. Na den eeten stapten wy in de wagen hoewel het reeds sterk regende. Wy reden tot aan Velp alwaar wy by Mr. Enkelaar afstapten.

[8] Hier dronken wy een glas wyn en zetteden er Willem Houck af die met Mr. Jordens des avonds weder naar Arnhem zoude terug keeren, om naar school te gaan. Het begon al sterker te donderen, doch wy reden maar door. Te Brummen pleisterden wy weer en de regen hield op. Hier zag ik een muilezel. Nu reden wy voort voorby Zutphen en pleisterden weder te <Voorst>. Hier gebruikten wy iets stapten weer op en kwamen om 9 uur in goede welstand en met veel plezier gehad te hebben Maandag avond te Deventer aan.

A.J. V[an] Delde[n].

145 Het hof van Nassau te Arnhem, uit circa 1614.

146 Het Duivelshuis was in 1830 als raadhuis verbouwd.

147 De tuinen van kasteel Rozendaal dateren uit de tweede helft van de zeventiende eeuw en werden na 1667 vervolmaakt. Bij de aanleg is gebruikt gemaakt van de natuurlijke hoogteverschillen en de beken.

148 Zeegewassen zoals schelpen, paarlemoer, zeehorens en koraal.

Een tourtje naar Zeeland en Noord-Brabant 1877

Door Mattheus van Delden

Zeeland
en
Noord-Brabant
1877.

Reisroute			bladzijde
1877			
Zondag	20 Mei	Rotterdam - Middelburg	1
Maandag	21 "	Vlissingen - Middelburg	11
Dingsdag	22 "	Breda - s'Hertogenbosch	19
Woensdag	23 "	Arnhem	26.

(1) Door altyd tourtjes in het buitenland te maken, zoude alligt de zelfbeschuldiging bij mij oprijzen, dat ik vreemdeling bleef in myn eigen vaderland.

Wel is waar heb ik op verschillende tijden daarvan een groot deel bezocht, doch de provinciën Zeeland en Noord Brabant met de groote spoorwegbruggen te Moerdijk, Bommel en Kuilenburg, bleven mij, zoovele onbekende grootheden, die ik wenschte te bezichtigen, waarvoor de zaken, nu juist enkele dagen tyd veroorloofden, zoodat het zeer spoedig opgevatte plan, al even spoedig tot uitvoering kwam en ging ik

Zondag den 20 Mei 1877 op den eersten pinksterdag per spoor naar Rotterdam.

S'morgens om kwartier voor zeven vertrekkende, bragt de sneltrein mij te elf uur reeds op de plaats van bestemming, waar ik met het oog op den korten tijd van oponthoud, geen hotel zocht, (2) maar, van het Rhijn spoorwegstation, mij onmiddelyk naar 't nieuwe station op het Beursplein liet begeleiden.

In het jaar 1874 bragt ik mijn nichtje¹⁴⁹ naar boord van de Hampton, die te Rotterdam naar Indië zoude uitloopen, by welke gelegenheid ik de geheele stad, met de toenmaals in aanbouw zijnde, spoorwegviadukt bezigtigde. Drie jaar gingen sedert dien tijd voorbij, terwijl nu eerst, met de groote brug over de Maas, en het station Beursplein, voltooid en vereenigd met het groot spoorwegnet in exploitatie gebragt zijn.

De belangrijke veranderingen, hierdoor in de stad ontstaan, eischten, dat ik mij geheel op nieuw moest oriënteren. 't Station nog ter naauwernood voltooid, doet voorloopig alleen dienst voor de zuiderlijn, en maakt een verrassenden indruk, doordat alle lokaliteiten, zoowel wachtkamers als restauraties, zich boven bevinden, op gelijk niveau met de viadukt.

Na er mijne kleine bagage in bewaring (3) gegeven te hebben, begaf ik mij naar Neef F.v.D. op de Noordblaak.¹⁵⁰ Eene langdurige ziekte die hem maanden, aan het bed had gekluisterd deed my zeer verlangen, hem bij zijn herstel te ontmoeten, doch moest ik tot mijne teleurstelling vernemen, dat hij den vorigen dag naar Arnhem was vertrokken. Ik vervolgde dus mijne wandeling dwars door de stad naar den Zoölogischen tuin, waarvan den gunstigen indruk, sedert de vorige maal, nog levendig in

149 Waarschijnlijk een van de dochters van zijn broer Frederik Godfried van Delden, resident van Posaroean in Oost-Indië.

150 Noordblaak, een huis aan de Blaak.

mijn geheugen geprent, tot een vernieuwd bezoek uitnoodigde. Ook nu werd ik geheel bevredigd. Niet alleen toch, waren de verschillende exemplaren der dieren wereld, zeer vermeerderd, maar had men ook, op het gebied der botanie, belangrijke uitbreiding aangebragt. Het groote palmenhuis, de fraaije bloemen, en eene keur van vreemde heesters, alle voorzien van étiquetten, zooveel mogelyk in de Hollandsche taal, en de sierlijke dierententen, overal verspreid, vormden een regt aangenaam geheel, zoodat ik er een lange poos toefde, om daarna de wandeling (4) door en om de stad te vervolgen, eene zware regenbui overviel mij in de Westewagenstraat, waarvoor ik in 't naastbij gelegen bierhuis beschutting zocht; dit lokaal van weinig beter gehalte, dan eene kroeg, en door de Pinksteren, volgepropt, met eene menigte quasi-heeren, uit de lagere standen, deed mij met blijdschap, de eerste zonnestralen weder begroeten.

Een tal van straten en pleinen doorgaande, verloor ik al spoedig den weg, doch zonder plan bepaald zijnde maakte dat weinig bezwaar. Het hoofddoel toch, was de bezigtiging der stad, en kwam ik, na langen tijd, eindelijk weder op een bekend punt, by het Nieuwe Werk, met 't Hotel Leijgraaf, waar ik in 1874 logeerde. Van hier af, was mij de kaai langs de Maas, onder de Boompjes, als 't ware eene oude bekende.

De breede trotsche rivier, als bezaaid met schepen, uit alle oorden der wereld, de af- en aanvarende stoombooten, en de onvermijdelijke drukte en beweging, aan eene groote havenstad eigen, schonken onophoudelyk afwisseling (5) aan dit fraai deel der stad. Niet minder schilderachtig, zijn al de binnenhavens en grachten, die aan de Boompjes uitmonden, waar de masten der grootste schepen, als tusschen de huizen zich bewegen.

Wanneer wij hierbij bedenken, dat, als Hollanders, ons dit gezigt, van de jeugd af, meer of minder bekend, nog altyd op nieuw treft, dan behoeft het geene verwondering te baren, dat een Edmond de Amicis¹⁵¹ hoezeer ook bereisd, in extase geraakte, over het, geheel eenige Nederland, en zich zelven de vraag stelde, wat land en wat eigentlijk water was.

Na deze lange kuijer, gevoelde ik groote behoefte aan rusten en eenige verkwikking. In een café, digt bij de groote spoorbrug, vond ik daarvoor eene uitmuntende gelegenheid, en door de nabijheid van 't Rhijnspoorwegstation, eene voortdurende afwisseling die merkwaardig is, om aan te zien.

In verband met het uur van mijn vertrek, kwam nu langzamerhand, de tijd voor het middagmaal, en behoefde ik, in eene stad (6) als Rotterdam, geen oogenblik verlegen te staan: in de restauratie van 't Beursstation toch, vond ik eene uitmuntende portionstafel, en besteedde ik den tijd, na 't eten, aan de bezigtiging van de brug en de viadukt.

In de corridoor vond ik aangeplakt, dat de reizigers op hun verzoek, toegang op het perron, boven op de viadukt konden erlangen, en wandelde ik al verder, tot midden op de Maasbrug; een colosaal werk, van waar men door de groote hoogte, een ongekend prachtig gezigt over de stad en omstreken geniet.

Terugkomende werd mij al spoedig door een opzigter, klaar en duidelyk, medegedeeld, dat het betreden der brug, niet onder de permissie van de wandeling op het perron begrepen was, ter voorkoming van gevaar, omdat de treinen, juist op de brug elkaar passeeren. Eene verontschuldiging als vreemdeling en het tijdig aanbieden van eene cigar deden intusschen wonderen. De man gaf mij uiterst bereidwillig, vele inlichtingen, zoowel over de spoorbrug zelve, als over die (7) welke voor het gewoon verkeer, er naast wordt gebouwd, en nam ik toen, onder dankbetuiging voor de belangrijke informatiën, zeer beleefd afscheid, inwendig evenwel blijde, dat het verbod, achterna, in plaats van vooraf gedaan was, en ik alles, op mijn gemak, had kunnen bezien, zoodat ik zeer voldaan, om half zes, per sneltrein, mijne reis naar Middelburg voortzette.

Aan de overzijde der Maas, loopt de spoor allereerst, langs de groote werken van Fijenoord, en verder langs Ysselmonde, door eene zeer vlakke lage streek naar Dordrecht, om na enkele minuten oponthoud, regtstreeks de groote brug over den Moerdijk te gemoet te sporen.

151 Edmondo de Amicis (1846-1908). Italiaans schrijver, hij debuteerde in 1868 met een gebundelde uitgave van korte schetsen.

Ik zat gelukkig alleen in eene coupeé, en had daardoor uitstekend gelegenheid, mij naar willekeur, aan een der beide portieramen te verplaatsen, zoodat ik, ten gevolge van eene bogt in de lijn, vooraf, een uitmuntend gezigt op de geheele brug bekwam.

Hoog boven den waterspiegel verheft zich dit (8) schijnbaar zoo ligt ijzeren geraamte, 't welk, door de zeer verminderde snelheid der vaart, by uitnemendheid, al is het dan ook maar voor korten tijd, te zien is. De ontzettend breede water massa van 't Hollandschdiep, waarvan men de oevers ter naauwernood onderscheidt, schonk bij het prachtig avondlicht, dat mij te beurt viel, een regt schoonen aanblik.

Onwillekeurig kwam de wensch bij mij op, ook by ergen westerstorm, deze tocht mede te maken, om van boven af, de dan hevig bewogen wateren te aanschouwen, die nu glad als een spiegel, door de heldere avondzon beschenen, kalm zeewaarts vloeiden.

Op geschiedkundig gebied, is de Moerdijk evenzeer belangrijk, door de dood van Joan Willem Friso, Prins van Oranje, die 1711, door een ongelukkig toeval, er zijn graf in de golven vond.

Korte oogenblikken, na 't passeeren der brug was station Roozendaal bereikt, een druk kruispunt, waar dagelyks zooals de chef mij verzekerde, 76 treinen aankwamen (9) om verder langs de vesting Bergen op Zoom, over het beroemde Sloe, de afsluitdam, dwars door de Ooster Schelde, de provincie Zeeland in te treden.

Die breede rivier, ligt by laag tij, zoowel boven, als beneden den dam, reeds voor een groot deel droog; eene prachtige rechtvaardiging, voor onze, zelfs in het buitenland, zoo beroemde waterbouwkundigen.

Te half negen, in schemerdonker, ongeveer, kwam de trein te Middelburg, waar de omnibus mij, in weinige minuten naar 't hotel de Abdij bragt.

Maandag 21 Mei.

Na eene verkwikkende nachtrust ging ik s'morgens met droog maar guur weer, te 9 uur, een uitstap per spoor, naar Vlissingen maken. In 10 minuten tijds, was ik reeds op de plaats van bestemming.

Er zijn twee stations, het eene by de stad en 't andere aan de haven, doch, daar deze trein niet doorliep, was ik genoodzaakt, dien afstand te voet af te leggen (10) om zoo mogelyk tegenwoordig te zijn, bij de aankomst van de Engelsche stoomboot, uit Queensborough, waarvoor ik evenwel mij niet had behoeven te haasten, want s'maandags komt er geen, terwijl men bezig was, die van den vorigen dag te lossen. De wensch om zulk een enorm zeekasteel inwendig te bezigtigen, werd niet te min, tot mijne groote vreugde vervuld.

Een der daar gestationeerde rijks-ambtenaren, die ik, misleid door het gouden boordsel zijner pet, voor een stuurman aanzag, verwees mij naar een der officieren aan boord. Daar komende nam niemand eenige notitie van mijne bewegingen, en ging ik dus, zonder verdere permissie, als die welke de ambtenaar mij *niet* had kunnen geven, eene oculaire inspectie van de geheele boot nemen welke door prachtige inrichting voor de passagiers uitmunt, doch naar ik later vernam, uit de vaart zal genomen worden, door het ontzettend steenkolen verbruik.

Bij mijn vertrek, werd ik allerwege zeer (11) beleefd gegroet; misschien beschouwd als een reislustig medepassagier voor den volgenden dag, en kreeg ik bovendien de beste aanwyzingen voor een naderen weg stadwaarts.

Een privaatpad, bragt mij voor een paar sluizen, langs de woning van den havenmeester, waar eene wijzerplaat, zoo groot als die van een toren uurwerk, den waterstand aangeeft, in de verschillende havens van ons land.

Een eind verder, passeerde ik op nieuw eenige sluiswerken, of beter gezegd, de plaats waar die in aanbouw zijn, in een afgedamd kunstmatig drooggehouden gedeelte van eene gracht, even voor den ingang der stad. Door eene breede regte straat, blijkbaar tot de achterbuurten behorende, kwam ik op het hoofdpunt van Vlissingen waar vele nette huizen, en lange rijen boomen, rondom de binnenhaven gegroepeerd, eene veel grootere verwachting dezer vesting doen koesteren, dan ze in werkelykheid, bleek te rechtvaardigen.

(12) 't Was er ongemeen stil, voor eene zeehaven doch kan de tweede Pinksterdag, daartoe hebben bijgedragen.

Op het havenhoofd geniet men een allerprachtigst uitzicht over de Wester Schelde, waarvan den tegenovergelegen oever, en de toren van Breskens, bezwaarlyk te onderscheiden zijn, met de volle Noordzee ter regterzijde, wier golven, landwaarts ingestuurd, met kracht op de steenglooijing komen breken: een imposant gezicht, vooral wanneer men bedenkt, dat de grootste schepen, de haven binnen kunnen loopen, en door het kanaal, geheel tot Middelburg doorvaren.

Noch groote, noch kleine schepen waren echter in het gezicht, behalve eene enkele visscherspink, een eind ver in zee, zoodat eene bijna al te kalme rust, over dit grootsch geheel verspreid lag.

Na afloop van mijne wandeling door de stad, zocht ik een oogenblik verpoozing in een koffijhuis, regt tegenover het metalen standbeeld van onzen grooten zeeheld (13) de Ruiter¹⁵², dat zich meer dan levensgroot digt by het Hootel verheft, om daarna zeer voldaan over mijne Vlissingensche uitstap per stoombarge, terug te keeren, die wel is waar drie kwartier, en de spoor maar 10 minuten onder weg is, doch slaagde mij het uur van vertrek beter.

Te Middelburg, had ik s'morgens vóór mijne afreis, reeds een deel der stad gezien en beijverde ik mij, die bezigtiging nu verder uit te strekken. De breede havens en grachten, met schaduwrijke boomen en colossale huizen aan weerszijden, die een regt aangenaam aanzien aan Walcheren's hoofdstad schenken, loopen, naar het zoo dikwyls mislukte, doch nu gelukkig voltooid droogdok, waar juist de "Drenthe", een der grootste koopvaardischepen gedokt lag, welks hooge masten, ver boven de hoogste huizen uitstaken.

Van hier langs de koornbeurs gaande kwam ik door een dwarsstraatje, weder bij mijn hotel de Abdij; een oud groot gebouw op een eenzaam, met boomen beplant plein (14) waarvan al de antieke, rondom gelegen gebouwen, dienst doen, als bureaux of bewaarplaatsen van het provinciaal archief, terwijl aan de eene zijde, de woning van den Commissaris des Konings staat.¹⁵³

Thans was het meer binnenste deel der stad aan de beurt, en maakt ook dit¹⁵⁴ doch luchtige ruime bouworde, eene gunstige impressie; eene lange circelvormige breede straat, voert ten laatste op de groote markt, een fraai vierkant plein, aan de eene zijde begrensd door het stadhuis, met zijn allerprachtigsten wijd en zijd beroemden antieken gevel.¹⁵⁵

Het inwendige is niet minder bezienswaardig, door de aller belangrijkste verzameling van antiekiteiten, der voormalige Zeeuwsche gilden, en de souvenirs, uit de dagen der groote zeehelden, de beide Evertsen.¹⁵⁶

Verder wordt er nog bewaard eene tafel van 2 à 3 meter lengte en 1 à 2 meter breedte met de tegenwoordige havenwerken van Vlissingen en Middelburg, in relief uitgevoerd (15) hetwelk op de wereldtentoonstelling te Philadelphia heeft geprikt, en door onzen Koning¹⁵⁷ aan Middelburg is geschonken. Men krijgt er een uitmuntend totaal overzicht van deze belangrijke werken door.

't Was intusschen begonnen te regenen, zoodat de wandeling voorloopig moest gestaakt worden, waarom ik in de groote of Nieuwe kerk, het praalgraf van de even genoemde admiralen ging bezichtigen, en tegelyk de Koorkerk, die door eene gang, onderling verbonden zijn. De eerste is een fraai gebouw¹⁵⁸, met een van de welluidenste carillons, die ik ooit hoorde, doch de Koorkerk, een

152 Michiel Adriaansz. de Ruyter (1607-1676). Vice-admiraal.

153 Het hotel was gevestigd in de voormalige Abdij van Middelburg, de oudste delen van het complex werden in de twaalfde eeuw gebouwd.

154 dit. Mogelijk wordt 'dit oude' bedoeld.

155 Het stadhuis was tussen 1492 en 1513 in Brabants gotische stijl gebouwd. De façade was zestiende-eeuws en het centrale bordes achttiende-eeuws.

156 Kapitein ter zee Johan Evertsen de Oude (?-1617) sneuvelde bij La Rochelle en vice-admiraal Cornelis Evertsen de Oude (1610-1666) sneuvelde in de Vierdaagse Zeeslag.

157 Willem I of Willem II, koningen der Nederlanden.

158 De vijftiende-eeuwse Nieuwe Kerk, ook St.-Nicolaaskerk geheten.

holkeurig, weinig indrukwekkend bedehuis. Beide staan tegen de oude, voormalige abdij van Onze Lieve Vrouw, waarvan het bovengenoemde plein, uitsluitend, door een paar poorten, en eenige smalle gangen, met de omliggende straten in verbinding staat. In een der huizen is een gedenksteen gemetseld, ter herinnering aan Zacharias Jansen, de uitvinder (16) der verrekijkers¹⁵⁹, wiens woning in vroeger dagen daar gestaan heeft.

De regen had van lieverlede opgehouden en ging ik door een ander deel der stad naar de fraaije wandelingen op de gesloopte vestingwallen, doch vernieuwde buijen deden, tot mijn spijt, dit voornemen gedeeltelyk in duigen vallen, zoodat ik mijne toevlucht zocht, in een ruim en luchtig café digt bij 't station.

Een aankomende trein schonk hier vrij wat levendigheid. Na afloop der goede table d'hôte, reed ik, per tent wagen, die ik den vorigen avond reeds besprak naar Domburg.

De weg dwars over het eiland Walcheren is beroemd, door de fraaije landstreek en in werkelykheid, overtrof ze mijne verwachting. Welige akkers, afgewisseld door boschrijke buitens, en drie nette dorpen St Laurens, Serooskerken en Oostkappelle met vele lieve villas, maken deze rid van ongeveer twee uur, tot eene aangename uitspanning, ware het weder maar gunstiger geweest. Zware stortregens en eene (17) uiterst koude atmosfeer, wisselden om strijd af. Gelukkig, dat ik te Domburg komende een uurtje zonneshijn genoot.

Dit zeebad, door zijne afgelegen ligging, betrekkelyk zoo weinig bekend, is allerliefst. Er is veel meer houtgewas in de onmiddelyke nabijheid, dan te Scheveningen of Zandvoort, en strekt het geboomte, met nette wandelpaden doorsneden, zich onmiddelyk, tot het strand uit.

Het badhuis en het pavillioen op de duinen waren nog niet geopend. doch is het perspectief, van boven af, over het vlakke eiland, met het vele houtgewas, waartusschen zich het spitse kerktorentje van het dorp, allerschilderachtigst verheft, in waarheid fraai. Aan de andere zijde aanschouwt men de volle Noordzee, in al hare verheven pracht, door de onstuimige lucht vol regenbuijen en zonneshijn, met de meest afwisselende kleurschakeringen prijkende. Eene doodelyke eenzaamheid, heerschte alom slechts afgebroken door het suizen van den wind, en het breken der golven, op het smalle strand (18) waar zich geen sterveling vertoonde. Schepen waren heinde, nog verre te bespeuren, zoodat ik een onbestemd gevoel, van algeheele verlatenheid, bij mij voelde opwellen, dat mij naar de bewoonde wereld teruggedreef. In weinige minuten was ik weder in het lieve dorp, waar, door de Pinksteren, eene ongekende drukte heerschte, wyl op dien feestdag, de dienstbare stand uit de stad en de omstreken, hier te zamen vloeit.

In het groote logement, de Schuttershof, in 't bezit van een grooten, schaduwrijken tuin, vond ik de noodige verkwikking voor de koude, en vertelde mij de logementhouder, dat tegen het aanstaand badsaison, al de talrijke kamers van zijn hotel reeds besproken waren, denkelyk een gevolg, van de thans geopende spoorweglijn.

Na het dorpje van alle kanten bekeken te hebben, aanvaarde ik den terugrid naar Middelburg, met wat beter weer, dan op de heenreis, doch te acht uur in de stad (19) komende, begon 't op nieuw te regenen, dat nu minder deerde. Wel is waar, zoude een concert in de Schuttershof, waar ik mij heen begaf, bij mooi weer, in den geillumineerden tuin, hebben plaats gegrepen, doch de groote zaal was ruim genoeg voor de vele honderden toehoorders. De kapel van het Infanterie regiment uit den Bosch, deed zich hooren, vrij verdienstelyk, maar ruim hard. Ik maakte er aangenaam kennis, met een paar heeren uit Middelburg en Hulst, zoodat ik, zeer voldaan, s'avonds mijn hotel weder opzocht, om *Dingsdag 22 Mei*, Walcheren te gaan verlaten. Hoe kort ik er ook toefde, was mij toch die zoo afgelegen provincie, en de weinige menschen, die ik er leerde kennen, bij uitnemendheid bevallen, en koester ik nog immer den wensch, op nieuw, mijne schreden daarheen te rigten, om ook andere

159 In 1608 claimden meerderen de uitvinding van de verrekijker, onder andere Zacharias Jansen (ca. 1580 - ca. 1631) en Hans Lippershey (ca. 1570-1619), beiden brillenslijper te Middelburg. Jansen kreeg een gedenksteen in de Nieuwe Kerk van Middelburg.

plaatsen, en andere eilanden van het rijke Zeeland te aanschouwen. 't Hotel de Abdij was wel goed, en ook niet onbillyk in zijne (20) prijzen, maar de geheele inrichting erg verouderd, en geheel niet meer in overeenstemming, met den tegenwoordigen tijdgeest.

Tot Roozendaal, was de weg dezelfde, als op de heenreis, maar van hier naar Breda, mij onbekend. Veel bijzonders biedt dit laatste deel niet, en duurt het geheel traject, van Middelburg af, 2 uur per sneltrein, van half acht tot half tien. Het nette station, ligt een eindje buiten de stad, door eene breede, gedeeltelijk nog in aanbouw zijnde straat met elkaar verbonden, althans tot aan de plek, waar de gesloopte vestingwerken een open terrein vormen, die met het oog op de buitensporig hooge eischen van den Minister, even als te Deventer, door de gemeente, niet overgenomen zijn.¹⁶⁰

Een fraai aangelegd wandelboschje, het Valkenberg, nog zeer nat van den regen van gisteren, doorgaande, kwam ik door eene poort, onder in 't gebouw der Rechtbank, op eenmaal in eene van de hoofdstraten (21) der stad, die ik in alle rigtingen doorkruiste.

Breda is luchtig en ruim gebouwd, met flinke straten en pleinen, en verscheidene nette huizen, waar, uit vele, de vlaggen staken, ter eere van het priester Jubileum van Paus Pius IX¹⁶¹; bovendien was 't er kermis, dat nog al drukte gaf, maar meer levendigheid van blijvenden aard verschaft het riviértje de Mark, 't welk door de stad stroomt, en de gemeenschap opent met de andere provinciën en zelfs met de Zeeuwsche wateren.

Ofschoon voor $\frac{4}{5}$ part R[ooms] Catholiek is de hoofdkerk¹⁶² in 't bezit der Protestanten.

't Is een statig gebouw, dat ik gaarne van binnen zoude bezien hebben, doch even als alle gereformeerde kerken gesloten zat terwijl mijn tijd te beperkt was, om den koster op te zoeken. Het zeer geroemde carillon vond ik minder aangenaam van toon, dan het Middelburgsche.

In 't algemeen, gaat de bezigtiging der R.C. kerken gemakkelijker, omdat ze altijd ge(22)opend zijn. In 't voorbijgaan bezocht ik er twee, waarvan de eerste zeer fraai is, en waren beiden rijk versierd met bloemen, ter eere van de meimaand, en de Pius-feesten.

De hogere burgerschool, is een mooi gebouw te midden van [een] sierlijk plantsoen terwijl verderop de Militaire Academie ligt.

Jammer dat het oponthoud tusschen twee treinen, zoo weinig tijd tot meer omstandige bezigtiging overliet, vooral wat de omstreken van Breda betreft, die zeer veel lof worden toegezwaid, doch was de tijd van vertrek, reeds spoedig daar;

Gaarne zoude ik het vervelend uur oponthoud te Boxtel, waar ik bovendien door aanhoudenden regen, in 't station gevangen zat, er voor hebben opgeofferd.

Te 1.44 uur, arriveerde ik te s'Hertogenbosch, waar ik met de vigilante van 't hotel de Gouden Leeuw, de vestingwerken, binnenreed. Na de uitmuntende table d'hôte, die juist aangevangen was, ging ik de stad (23) bezien, en zooals te denken is, aller eerst naar de beroemde Dom - of St Jans-kerk die de grootste en fraaiste van geheel Nederland wordt geacht.¹⁶³ Met afwijking van het gewoon gebruik, vond ik de kerk gesloten, met uitzondering van een voorportaal, doch door behulp van den koster, bekwam ik gereedelijk, toegang, en werd mijne hooggespannen verwachting, nog verre overtroffen.

De eerste indruk, van de buitenkant stelt eenigermate te leur, door de vele beschadigingen, die de beeldstormerij, zoowel als den langen loop der tijden hebben veroorzaakt, doch wordt, met kracht, aan de algeheele restauratie gewerkt, en is ze bovendien, even als zoovele kerken, te zeer omringd, door allerhande kleine huizen: eerst op een afstand, aan de andere zijde van het kerkhof, laat zich deze prachtbouw beter beoordeelen.

Het groot aantal R.C. kerken, waaronder vele, van de meest beroemde, in Europa, op mijne

160 Door de vestingwet van 1874 werd het mogelijk omwallingen gedeeltelijk te slopen.

161 Paus Pius IX (1846-1878).

162 De Hervormde kerk werd in 1290 gebouwd en in 1410 gewijd.

163 De gotische kathedraal St.-Jan werd tussen circa 1200 en circa 1550 gebouwd.

veelvuldige reizen, bezigtigd¹⁶⁴ (24) deed mij onwillekeurig, hooger eischen stellen, en toch was ik zeer getroffen, door den eenvoud, en het plechtige van dit statig gebouw, met zijne gekleurde ramen en zonder overlading van sieraden. Wanneer de restauratie, zoo uit- als inwendig, eenmaal voltooid zal zijn, dan kan deze Dom, met vele van het buitenland waardig wedijveren.

Ik trof in den koster, een aangenaam mensch die met liefde voor zijne kerk bezielde, mij met groot geduld, de vele bezienswaardigheden toonde, en van sommige het gebruik of de bedoeling duidelyk maakte. Vooral de koperen doopvont is zeer bezienswaardig.

De kerk verlatende, kwam ik spoedig bij eene collegietuin, die ik de vrijheid nam, uit gebrek aan introductie, door te wandelen. De weinige heeren en dames daar tegenwoordig, lieten mij, ongehinderd, mijn gang gaan. De aanleg is lief, en vertrouw ik dat die wel druk bezocht zal worden, uit aanmerking van de weinige wandelingen welke den Bosch bezit, door de lage weiden die zich (25) naar alle zijden uitstrekken. De stad zelve, met hare vijf groote pleinen en ruime luchtige straten, geeft een goeden dunk, en munt uit, door eene aangename levendigheid, ten bewijze strekkende dat er nog al handel en vertier moet zijn. Jammer, dat de knellende wallen, van een versleten vestingstelsel, alle uitbreiding nog tegenhouden.

Te zes uur spoorde ik per sneltrein Utrecht te ontmoet, zonder oponthoud te Bommel of Kuilenburg¹⁶⁵. Wel is waar, kreeg ik eene plaats aan een portier, doch was de coupé te zeer bezet, om zich veel te kunnen bewegen, zoodat ik van de beide groote spoorbruggen, minder te zien kreeg, dan te Moerdijk, en in ieder geval veel minder, dan mij lief was. Indien ik ingenieur, of maar eenvoudig technicus ware, dan zoude een apart bezoek, een volstrekt vereischte zijn, zelfs de 7 kwartier onvrijwillig oponthoud te Utrecht, zouden voor eene oppervlakkige beschouwing reeds ruimschoots, voldoende geweest zijn, doch de loop der treinen wilde het anders en besteedde (26) ik nu dien tijd, om de fraaije cingels van Utrecht te bezien.

Door vertraging van de spoor, kwam ik eerst te 10.45 uur, in plaats van kwart over tien te Arnhem, waarom ik, uit aanmerking van het late uur, in 't hotel de Zon, en niet bij de famielle ging logeren.

Woensdag 23 Mei.

Uitmunten te vreden over het uitstekend hotel, dat oneindig boven het Zwijnshoofd of de Paijs-Bas verheven is, ging ik te 10 uur mijn' zwager¹⁶⁶ bezoeken, in wiens gezellige huisselyken kring, ik den verderen dag, regt aangenaam doorbragt, afgewisseld door eene heerlijke wandeling over de Steenen tafel¹⁶⁷, mijne lievelings tour van vroeger dagen, in den laatsten tijd ontoegankelijk, doch nu voor het publiek weder vrijgesteld, en kwam ik eindelijk te half tien te huis, in alle opzigten zeer voldaan, over den, wel is waar korten, maar niettemin, aangenamen uitstap op de Pinksterdagen van 1877.

164 Van Delden had onder andere de kathedralen van Keulen en Milaan gezien.

165 Kuilenburg: Culemborg.

166 Martijn van Rijswijk, weduwnaar van Aleida Catharina van Delden.

167 de Steenen tafel: het hoogste punt van Arnhem.

Gebruikte literatuur

- Beckering, Th, 'Journal of dagverhaal van een plaisir reisje, van Groningen na Kleef, in 1740 door P. Muntinghe J.U.D., A.H.W. de Vriese J.U.D., M. van Bolhuis advocaat en mij Theodorus Beckering J.U.D.', in: *De Navorscher* 45 (1895), 495-512, 676-699, 725-746.
- Bierens de Haan, J.C., *Rosendael. Groen Hemeltjen op Aerd*, Zutphen 1994.
- Boom, *Een Drentsch gemeente-assessor met zijne twee neven op reis naar Amsterdam in 't voorjaar van 1843*, 2 dl, Groningen, 1845.
- Hansen, M.L. (ed.), *De reys na Hamburg. Een reisverslag van Adriana de la Court, 1743*, Epe 2015.
- Kraamkloppertjes, in: *De Navorscher* 01 (1851), 59, 111, 149, 228.
- Eck, C. van, J. van den Eynde en W. van Leeuwen (red.), *Het schilderachtige. Studies over het schilderachtige in de Nederlandse kunsttheorie en architectuur, 1650-1900*, Amsterdam 1994.
- Hansen, M.L., *Aangename rencontres*, Overijsselse Handschriften 20, Epe 2007.
- Hansen, M.L. (ed.), *Het anker wordt geligt. Brieven vanuit de hele wereld van J.C. baron van Haersolte 1824-1834*, Overijsselse Handschriften 23, Epe 2007.
- Meer om Cieraet als Gebruijck. Tuingeschiedenis van Gelderse buitenplaatsen*, Arnhem 1990.
- Wandelingen in een gedeelte van Gelderland of geschiedkundige en plaatsbeschrijvende beschouwing van de omstreken der stad Arnhem*. Arnhem 1828/1976.

Index

- Aalshorst. Buitenhuis 8
 Abresch, heer 35
 ----(zoon) 35
 Admiraliteit van Amsterdam 7,
 11, 12, 14
 Alexander en Aristobulus.
 Toneelstuk 15
 Algemene Opstand 20
 Alkmaar (Alkmaer) 14, 19, 20
 Hoff van Holland. Logement
 14
 Altona 16
 Amersfoort 7
 Korte Bergstraat 7
 Amicis, Edmondo (Edmond) de.
 Schrijver 38
 Amstel, de 20
 Amsterdam 7, 11, 14, 15, 17, 20,
 22
 Admiraaliteits werf 15
 Beurs 15, 20
 Binnen rust. Uitgaans-
 gelegenheid 21
 Cingel 15
 Collegetuin 21
 De Beeren byt 20
 De Bremerton. Uitgaans-
 gelegenheid 21
 De groote manege 15
 De Pyl. Uitgaans-
 gelegenheid 21
 De Ysbreker. Herberg 20
 Den Amstel 20
 Felix meritis 20
 Franse comédie (franse
 Comoedie) 21
 Griekschen kerk 21
 Heeregraft 15
 Het Hagendoornbosch, het
 Hagedoorn Bosch. Speelhuis
 21
 Het Panorama 20
 Het Rondeel. Uitgaans-
 gelegenheid 21
 Keizersgracht 20
 Konscabinet van Schilderijen
 15
 Kweekschool 21
 Luijterse Kerk 15
 Montalbaanstoren 20
 Nieuwe Kerk 21
 Nieuwe Stads Herberg 15
 Oude Kerk 21
 Oude mannenhuis, oude
 Mannenhuijs 15, 21
 Culemborg (Kuilenburg) 43
 Persische kerk 21
 Plantage 21
 Raadhuis, Stadhuijs, Stadshuys
 15, 21
 Stadsbank van leening 15
 Toontje. Nachthuis 21
 Werkhuis 21
 Wolvenstraat 21
 Angelenstein. Buitenhuis 26
 Appelman. Bewindhebber 12
 Arnhem 9, 26, 30, 31, 34, 36, 37,
 43
 De Steenen tafel 43
 Duivelshuis 31, 36
 Haven 34
 Het hof van Nassau, het Hof
 36
 Het Zwijnshoofd. Hotel 43
 Hoofdwacht 36
 Hotel de Zon 43
 Nieuwe stadhuis 36
 Oude stadhuis 36
 Paijs-Bas. Hotel 43
 Sonsbeek. Buitenplaats 34
 Velper poort 36
 Arnold van Egmond hertog van
 Gelre 32
 Ars, [heer] 24
 Atlone, Frederik Christiaan
 Reinhard graaf van. Lord 30
 August. [Koetsier] 34, 35
 Augustus. Romeins keizer 34
 Bachiene, heer 21
 Backer, Pieter. Orgel van 18
 Bakker, heer 20, 21
 ----, mevrouw (vrouw, [Siene])
 20, 21
 Bankroet van den schoenlapper.
 Toneelstuk 16
 Bataafse republiek 16
 Beek 35, 36
 Roomsche kerk 35
 Beeker. [uitspanning] 35
 Beekhuizen (Beek). Buitenplaats
 9, 27, 33, 35
 Beemster. Polder 15, 19, 20
 Kerk 19
 Beemsterdijk 14
 België 9, 34
 Berg. Groothertogdom 9, 33
 Bergen op Zoom 39
 Betuwe, de 31
 Beverwijk (Beverwyk) 22
 Bieland, graaf van 26
 Bileau (Billan). Profeet 25
 Biljoen (Bieljoen, Billion). Buiten-
 plaats 9, 27, 33
 Binglij (Benglij), Ward. Acteur,
 toneelleider 16
 Biser, de oude heer 24
 Bodegraven (Bodegrave) 25
 Boeyens, Adriaan Florisz. Paus
 Hadrianus 26
 Bommel 37, 43
 Boschwijk (Boschwyk). Buitenhuis
 31
 Bourbon, Catharina van. Hertogin
 van Gelderland 32
 ----, Maria van. Hertogin van
 Gelderland 32
 Bourgondië 32
 Boxtel 42
 Braemcamp, heer 15
 Brandenburg, Keurvorst van 30, 32
 Brandenburg 32
 Breda 37, 42
 Hervormde kerk 42
 Het Valkenberg. Wandelbos
 42
 Hoogere burgerschool 42
 Mark. Rivier 42
 Militaire Academie 42
 Rechtbank 42
 Brederode, den jongen 13
 ----, den ouden 13
 ----, Geslacht Van 12
 ----, heer Van 12
 breinaald, de. Toneelstuk 16
 Breskens 40
 Broek in Waterland (Broek) 20
 Bronkhorst 31
 Kasteel 31
 Brum 30
 Brummen 31, 34, 36
 Buchenhagen, De. President 32
 Buffon, George Louis Leclerc
 graaf van. Bioloog 29, 32
 Buiksloot 20
 Buma, heer 17
 Canossa 25
 Catharina II de Grote. Tsarina van
 Rusland 21
 Catharina van Bourbon. Hertogin
 van Gelderland 32
 Claudius Civilis (Cloudius
 Civilus). Bataafs leider 32
 Constantinopel 8
 Crabeth (Crabet), gebroeders.
 Glasschilders 25
 Cras. Kapitein 11, 12

- Dalfsen 8
 Dankbaarheid (Dankbaerheid), de.
 Fregat 11, 13
 David. Geestelijke 28
 Dedem, Coenraat Willem van 9
 ----, Familiearchief Van 7, 9
 ---- tot de Gelder, Frederik Gijsbert van 7, 8, 11
 ----, Johanna Theodora (Jenny) van 9, 31
 ----, J.V. van 7
 Delden, Aleida Catharina van 43
 ----, Augustus Johannes van (ik) 9, 34, 35, 36
 ----, F. van (Neef) 37
 ----, Familiearchief Van 9, 10
 ----, Frederik Godfried van 37
 ----, Mattheus van 10, 37
 ----, Otto van 35
 ----, Steven van 9, 34
 Delft 24
 Christo Sacrum, Chrittoscacrum 24
 Delftshaven 24
 Den Bosch (s'Hertogenbosch) 33, 37, 41, 42, 43
 Collegietuin 43
 Dom, St.-Jans-kerk 42, 43
 Hotel de Gouden Leeuw 42
 Den Haag 24
 Binnenhof 24
 Cabinet van Biser 24
 De parade 24
 Groote Kerk 24
 Het Bosch 24
 Het oude Hof 24
 Huis in t Bosch 24
 Klooster Kerk 24
 Mauritshuis 24
 Nat. Cabinet van schilderijen 24
 Nieuwe Kerk 24
 Den Helder (de Helder, Helder) 11, 12, 13, 18, 19
 Weeshuijs 13
 Deventer 7, 9, 10, 31, 34, 36, 42
 Kleine overstraat 34
 Stadhuis 31, 34
 Stads en Athenaeum Bibliotheek 9, 10
 Dieren 31, 34
 Dierleu, heer 21
 Dijk, heer 16
 Dodewaard (Doodeweert) 31
 Doggersbank, de. Linieschip 18
 Domburg 41
 Schuttershof. Logement 41
 Dordrecht (Dort) 24
 Bellevue. Logement 24
 Grote of Onze Lieve Vrouwekerk 24
 Stadhuis 25
 Dortsche Diep, het. Waterweg 24
 Drenthe. Schip 40
 Drusus de Jongere, Nero Claudius. Generaal 33
 Drusus de Oudere, Nero Claudius. Generaal 33
 Duiven 33
 eenhoorn (Eenhoorns) 25
 Egmond 18
 Egmond, Arnold van. Hertog van Gelre 32
 Egmond, Lamoraal I van Gavere. Graaf van 32
 Eijl, Van. Dijkenbouwer 14
 Ellecom 31
 Elst 26, 31, 34
 Elten (Boven-Elten). Stift 33
 (Laag Elten) 33
 Monnikenklooster 33
 Nonnen klooster 33
 Put 33
 Elterenbergh. Berg 33
 Emmerich (Emmerik) 28, 33
 Engeland 31
 Engelen, heer Van 26
 Engelenburg. Rentmeester 7, 11
 Engelhard (de beide Heeren) 16
 Enkelaar, heer 34, 36
 Enkhuizen (Enckhuizen, Enkhuijsen) 11, 12, 14, 17, 20, 22
 De Werf 14
 Het Oostindische Huijs 14
 Raadhuis, Stadhuijs 14, 17
 Suijderkerk 14
 Westerkerk 14
 Erasmus, Desiderius. Humanist 24
 Essen, juffrouw Van 8
 Europa 42
 Evertsen de Oude, Cornelis. Vice-admiraal 40
 Evertsen de Oude, Johan. Kapitein 40
 Feith, Familiearchief 8
 ----, Hendricus Octavius 8, 16
 ----, Louis Rhijnvis 9
 ----, Rhijnvis (Rheinvis). (dichter) 8, 9, 31
 Fijenoord 38
 Filips van Montmorency, graaf van Hoorn (Horne) 32
 Floris V, graaf 18, 19
 Franeker 16
 Academie 16
 Frankfurt 8
 Frankrijk 31
 Frederik Christiaan Reinhard graaf van Athlone 30
 Friedrich Wilhelm III. Koning van Pruisen (Pruissen) 28, 32
 Friesland (Vriesland, Neder-Friesland) 8, 16, 18
 Gassmann, Florian Leopold. Componist 24
 Geij. Boekhouder 16
 ----, [Pupil] 16
 Gelderland 8, 14, 16, 31, 32
 Gelre 32
 Gendt tot Drakenburgh, Willem Joseph baron van. Admiraal 26
 Gendt, van. Generaal 26
 Geuns, heer Van 20, 21
 glasblazerij 24
 God (schepper) 24
 Gol, heer 22
 Gorsel (Gorsel) 31
 Gouda 25
 Pypfabriek 25
 St.-Jans of Grote Kerk 25
 Gregorius VII. Paus (paus) 25
 Greve, Egbert Johan. Hoogleraar 16
 Groningen 8, 31
 Groot (Grotius), Hugo de. Rechtsgeleerde 24
 Guicherij, heer (broeder) 30
 ----, juffrouw (mademoiselle, tante) 30
 ----, mevrouw 30
 [----], (moeder van) 30
 ---- (Zuster) 30
 Haarlem 22
 Cabinet van het Haarlemmer genootschap 23
 Fundatie huis van Teyler 23
 Het Bosch 22
 Het huis van Koster 23
 Het Wapen van Amsterdam 22
 Hortus medicus 23
 In den Hout 22
 Markt 23
 Naturalien Cabinet van de Haarlemmer Maatschappij 22
 Teylersmuseum, fundatie van Teijler 22, 23
 Vleeschhal 23
 Haarlemmer Courant 26
 Haarlemmer Maatschappij, de 22
 Hadrianus (Adriaan Florisz. Boeyens). Paus 26
 Haersolte, Johan Christiaan van 12
 Hampton, de. Schip 37

- Harlingen 16
 Heerenlogement 16
 Hartjesberg, Buitenplaats 30
 Heerhugowaard (S'Heeren Huijgenwaerd) 14
 Heiden-Hompesch, Lodewijk Sigismund (Vincent) Gustaaf van. Admiraal 12, 14
 Hein (Heyn), Piet Pietersz. Luitenant-admiraal 24
 Hemelschen berg, den. Buitenplaats 27
 Predikstoel 27
 Hendrik IV. Duits Keizer 25, 27
 Hensbroek 14
 Herculanum 34
 heremiet (hermiet) 27
 hermitage 26, 35
 Hien 31
 Hindeloopen (Hinloopen) 17
 Holland 8, 16, 19
 Hollands Diep (Hollandschdiep) 39
 Hollandsche Spectator 23
 Holterman, weduwe. Logement-houdster 35
 Hoop, heer Van der 27
 Hoorn (Horne), Filips van Montmorency. Graaf van 32
 Hoorn 14, 15, 17, 19
 Het Tolhek 17
 Hoornsche veer 17
 Koepoort 19
 Houck, Aleida Catharina 9, 34
 ----, Maurits Ernest (vader, Oom Houck) 9, 34
 ----, (oom) 35
 ----, Wilhelm Conraed (Willem) 9, 34
 ----, Willem 34, 35, 36
 Huijgendijk 14
 Huijsduijnen 13
 Huizen, Mietje van 16
 Hulst 41
 Humma, Hendrik. Koopman 21
 IJ (Y), het 20, 21
 IJssel (Yzel). Rivier 31
 IJsselmonde (Ysselmonde) 24
 Italië 25, 34
 Jager. Logementhouder 25
 Jansen, Zacharias. Uitvinder 41
 Jérôme Bonaparte (Vorst Joachim). Koning van Westfalen 28
 Joan Willem Friso, prins van Oranje 39
 Jong, De. Kotschoolhouder 34
 Jordens (Jordan), Coenraad Alexander 9, 34, 35, 36
 Julia de Oudere 34
 Julius Ceasar (Cezar). Staatsman 32
 Kampen 16
 Karel de Grote. Rooms keizer 26
 Karel de Stoute, hertog van Bourgondië 32
 Keulen 43
 Killingthon, Hertog van 35
 Kinsbergen, Jan Hendrik van. Admiraal 21
 Klarenbeek. Buitenhuis 26
 Klark, A.A. de 8
 Kleef (Cleef, Cleeft). Stad 8, 9, 16, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 36
 Bellevue. Buitenhuis 29
 Boven-Elten 28
 De Diergaarde, Dierengarde 29, 32
 Eltenberg 28, 29
 Franciscaner klooster 28
 Het bischops hoff 32
 Hoog Elten 36
 Laag Elten 28
 Schwanenburg, het Hof. Kasteel 30
 Stiftskerk 32
 Kleef. Hertogdom 30, 32
 Klingelenbeek (Clingelenbeek) 30
 kloppertjes 22
 Knobelsdorff, Hendrik Anthony Zwier von (Oom Hendrik) 8
 Knoop. Doctor 7, 11
 komeet (Comeet) 12
 Koster, Laurens Janszoon. Uitvinder 23
 kraam kloppertjes 22
 Kranenburg (Cranenburg) 30, 32
 Kuilenburg 37
 la leçon Botanicqs ou les deux peres [Opera of toneelstuk] 24
 La Rochelle 40
 Laar, Het. Buitenhuis 34
 Lamoraal I van Gavere. Graaf van Egmond 32
 Langepyp, de 16
 le bon pere. Opera 24
 Leeuwarden 16
 De Harmonie 16
 Prinsessen tuin 16
 Leeuwenhoek (Leuwenhoek), Antonie van. Bioloog 24
 Leiden (Leijden) 24
 Leidschendam (Leidschen dam) 24
 Lent 31
 Leonie. Operette 21
 Lichtenbeek. Buitenhuis 26
 Linaeus, Carolus. Plantkundige, zoöloog, geoloog 29, 32
 Lippershey, Hans 41
 Lodenstein, Jan van. Burgemeester 24
 Lodewijk Napoleon (Zijne Majesteit). Koning van Holland 8, 25
 Lohman, Derck. Hovenier 30
 Maas. Rivier 24, 37, 38
 Mainz 8
 Makkum (Markum) 17
 Westertoren 17
 Malchus. Tempeldienaar 25
 Maria van Bourbon. Hertogin van Gelderland 32
 Mariëndal 26
 Martens, juffrouw 30
 Maurits, prins zie Nassau-Siegen, Johan Maurits prins van.
 Mauritshuis 24
 Medemblik (Medenblik, Medenblik, Meedenblik) 13, 14, 17, 18
 Bonifaciuskerk 18
 De Haven 17
 De werf 17
 Den Valk. Logement 18
 Het Magazijn 17
 Kasteel Radboud, het oude slot 18
 Meinertshaegen. Adelborst 13
 Metellus, familie 34
 Meurs, Harmanna Maria Feith- (vrouw) 8, 16
 Middachten (Middagten). Buitenplaats 30
 Middelburg 37, 38, 39, 40, 41, 42
 Abdij 40, 41
 Groote markt 40
 Groote of Nieuwe kerk, St.-Nicolaaskerk 40
 Hotel de Abdij 39, 40, 42
 Koorkerk 40
 Koornbeurs 40
 Nieuwe Kerk 41
 Schuttershof 41
 Stadhuis 40
 Middellandse Zee (Middellandse See) 11
 Milaan 43
 Minerva. Godin 31
 Misanthrope. Toneelstuk 21
 Moens, Anna Maria. Pensionaat-houdster 9
 Moerdijk 37, 38, 43
 Molière (Moliere, Jean-Baptiste Poquelin). Schrijver 21
 Mollum, Van. Fabrikant 26
 Monnikendam (Monnikendam) 19, 20
 Grote of Sint-Nicolaaskerk 20
 Raadhuis 20
 Mrasch, heer 35
 Musketier. Kapitein 18

- Napoleon I (Napoleon le Grand).
Keizer 28, 29, 32, 33
- Nassau-Siegen 32
- Nassau-Siegen, Johan Maurits
(Mourits) prins van.
Gouverneur 9, 24, 30, 32
- Navorscher, Sinjeur. Tijdschrift De
Navorscher 23
- Nederland (Nederlanden,
Noordelijke Nederlanden,
Zuidelijke landen, Vaderland)
9, 22, 31, 38, 40, 42
- Nerac. Student 30
- Nieuwenburg. Schip 13
- Nijenhuis (Nyenhuys). Buitenhuis
7, 8
- Nijmegen (Nymegen, Nimwegen,
Nienwegen, Nienweegen) 9, 26,
30, 31, 32, 33, 34, 35, 36
Belvedere, Belvédère 26, 32,
35
De Rotterdamsche wagen.
Logement 34
Fort Craayenhof 35
Grote of St.-Stephenskerk 26,
32
Het hof van de Burggraaf 32
Horlogie 32
Kalverbosch 32
Planetarium 32
Sociteit 34, 35
Stadhuys 31
Valkhof (Valkenhof) 26, 32
- Nijmegen, Vrede van 31
- Noord-Brabant (Noord-Brabant)
10, 37
- noorderlicht (noorderligt) 11
- Noord-Holland (Noordholland) 7,
11, 19, 20
- Noordhorner Tolhek 16
- Noordzee (Noordsee) 13, 40, 41
- Noorwegen (Norweegen) 12
- Numeri. Boek van de Thora 25
- Obdam 14
- Olst 31
- Onder den Wyngaard Kantius,
Van. Predikant 24
- Ooijenbergh (Ooij). Kasteel 32
- Oorsprong, De. Buitenplaats 27
- Oost Kapelle (Oostkappelle) 41
- Oosterschelde 39
- Oosterbeek 8, 27
Walterbachweg 8
- Oosthuizen (Oosthuijsen) 15
- Oost-Indië (Indië) 37
- Orlow, Gregori graaf van 21
- Orpheus, de. Fregat 19
- Otto, heer 30
- Overijssel 7, 14
Staten van Overijssel 7
- Overveen 23
de Duinen 23
de Telegraaf 23
het Regthuis. Uitgaans-
gelegenheid 23
- Pallandt, familie Van 8
- papiermolen 26
- Parijs 21
Hôtel des Invalides 21
Tuillerieën, Thuilleries 21
- Paul I. Tsaar van Rusland 21
- Persephone. Godin 32
- Peter I de Grote. Tsaar van
Rusland (Czaar) 21, 22
- Peters. Schilder 35
- Pfaffenrad, freule 30
- Philadelphia 40
- Pielat, heer 21
- Piepenbrink. Logementhouder 22
- pijpfabriek, pypfabriek 25
- Pinksteren (Pinksterdag(en)) 10,
37, 38, 40, 41, 43
- Pius IX. Paus 42
- Pol. Kapitein 19
- Polnisch (Polnis), Gravin van 26
- Poquelin, Jean-Baptiste (Molière).
Schrijver 21
- Posaroean 37
- Predikstoel 27
- Proserpina. Godin 32
- Pruisen (Pruissen) 32
- Pueralie, heer. Mentor 30
- Purmer, De 20
- Purmerend (Purmerende) 15, 19,
20
Herberg de Keijzerskroon 15
- Queensborough 39
- Raad ter Admiraaliteit 15
- Raad van State 7
- Radboud (Radbout). Heer van
Neder-Friesland (Koning van
Friesland) 18
- Rees 33
- Republiek, de 31
- Resoor. Berg 26
- Rheden (Rede) 31
- Rhederoord (Rheder Oord,
Rederoort). Buitenplaats 31, 34
- Rijn (Rhijn, Rhyn). Rivier 27, 28,
31, 33
- Rijp, de 14
- Rijsoord (Resoor) 24
- Rijswijk, Martijn van 43
- Robatel, heer 26, 30
- Roëll, W.F. Ministre Sécrétaire
d'Etat 8
- Roseboom (Rooseboom).
(Doghter, dat schoone Texelse
Daemetje) 14
- Roseboom (Rooseboom), Commis-
saris extraordinair 13, 14
- , (vrouw) 14
- Rosendaal (Rozendaal, Rosendaal,
Rozendal). Buitenplaats 9, 27,
30, 33, 36
- Rossum, Maarten van. Leger-
aanvoerder 31
- Rotterdam 10, 16, 24, 25, 37, 38
Beursplein 37
Beursstation 38
De Anatomie 25
De Blaak 37
De Boompjes 24, 38
De Plantage 24
Erasmus beeld 24
glasblazerij 24
Het Nieuwe Werk 38
Hotel Leijgraaf 38
In de vergulden voet. Logement
25
Maasbrug 38
Noordblaak (Noordblaek). Huis
37
Rhijnspoorwegstation 37, 38
Station Beursplein, 't nieuwe
station 37
Westewagenstraat 38
Zoölogischen tuin 37
- Rozendaal (Roozendaal) 39, 42
- Ruisch, heer 30
- , mevrouw 30
- Rusland 21
- Ruyter (Ruiter), Michiel Adriaans-
zoon de. Admiraal 40
- Salland (Zalland) 11
- Salm-Reifferscheid, familie 33
- , Maria Sophia (Sophis) zu.
Abdis 33
- Salverda (dochter) 21
- , mevrouw 21
- Sandick, heer 24
- Schedel, de 31
- Scheltinga, heer 16
- Schermer (Schermermeer) 14
- Schermerhorn 14
- Scheveningen 24, 41
- Schiller, Friedrich von. Toneel-
schrijver, filosoof, dichter 28
- Schimmelpenninck, Johan Carel
Willem (Hansje) 8
- Schimmelpenninck van der Ooije,
heer 31
- Schmaal, heer 16
- Serooskerke (Serooskerken) 41
- Sibingen, heer 21
- Siccama, H.H.. Kapitein 18
- , mevrouw (vrouw) 18
- Siene [Bakker] 20
- Xanten 33
- Ysenbeek, heer J. 16

- Sint Laurens 41
 Sint- Petrus (Petrus) 25
 Sint Willibrordus (Willebrord). Bisschop 26
 Sint-Aldegond 24
 Sint-Martinus 26
 Sitter, heer W. de 16
 Sloe. Afsluitdam 39
 Sloet, Adriana Frederika Johanna 7
 ---- tot Tweenijenhuisen, Arent. Drost van Salland 11
 ---- tot Lindenhorst, Coenraad Willem 7, 11
 ----, geslacht 7
 ----, Herman Jan 7
 ----, Sofie 7
 Sonsbeek. Buitenplaats 30
 Sontag, Johan Carel. Koopman 16
 ----, Constantia Henrietta 16
 Spaen, Johan Frederik Willem van 27, 33, 34
 ----, Willem Anne van 29
 Spanbroek 14
 Spanje 25, 31
 St. Aldegonde 24
 Staveren (Stavorden, Stavoren) 17, 18, 24
 Steeg, De 34
 Stratonisse. Opera 24
 Stroobos (Stroobosch) 16
 Tacitus, Publius Cornelius. Geschiedschrijver 26
 Tante B. 8
 Telegraaph, de 23
 Texel (Eijland) 7, 8, 11, 12, 13
 Burg 13, 14
 De Schans 14
 Hoorn 14
 Het Schild 13, 14
 Teyler. Museum 23
 Thiel 26
 Thieme. [Boekwinkel] 35
 Thora. Joodse bijbel 25
 Tijdeman (Tideman), Hendrik Willem. Advocaat 16
 Torck (Turk), Reinhard Jan Christiaan 27
 tractatus de Amicitia. Boek 25
 Tromp, Cornelis. Admiraal 24
 Tülling. Luitenant 12
 Twist, Van. Professor 25
 Upbergen 35
 Urk 11
 Utrecht 25, 26, 43
 Dom(kerk) 25, 26
 Maliebaan 25
 Maria (Marien) kerk 25
 Veer, heer De 15
 Velp 31, 34, 36
 Velzen 22
 Vette, heer 16
 Vierdaagse Zeeslag, de 40
 Viervant, Anthonie. Architect 30
 Vlierden, Van Kapitein 11, 12, 13
 Vlissingen 37, 39, 40
 Vollenhoven (Vollenhooven, Vollenhove, Vollenhoove) 11, 15
 Vondel, Joost van den. Schrijver 21
 Voorst 34, 36
 Vos van Steenwijk, Susanna Leonora de 9
 Voute, heer 30
 ----, juffrouw (Jufvrouw, nicht) 30
 ----, Robert 30
 ---- -Guicherij, mevrouw 30
 vrouwtje van St. Aldegonde, het. Legende 24
 vrouwtje van Stavorden, het. Sage 24
 Waal. Rivier 31, 32
 Walcheren. Eiland 40, 41
 Warbeyen (Waarwyk) 33
 Watweiden 14
 Wechers, heer J. 16
 Wenen 8
 wereldtentoonstelling 40
 Wesel (Wezel) 33
 Westerschelde 40
 Westervoort (Westervoord) 33
 Westindische Koloniën (West-indiesche Colonien) 16
 Weststellingwerf, de. Fregat 11, 12, 13
 Wierdijk, de (Wierdijken) 12, 13
 Wieringen. Eiland 11, 14
 Wieringerwaard (Wieringerwaard). Polder 18
 Wierts. Commandeur 12
 Wijhe (Wyhe) 7, 34
 Wijhezicht (Wyhezigt). Pensionaat 9, 31
 Willem I de Zwijger 24
 Willem I, koning der Nederlanden 40
 Willem II prins van Oranje. Stadhouder 31
 Willem II. Koning der Nederlanden 40
 Willem V prins van Oranje. Stadhouder 30
 Wilp 34
 Winter. Logementhouder 16
 Wognum (Woggenom) 14
 Workum 17
 Boterwaag, waag 17
 Grote of Gertrudiskerk 17
 Raadhuis 17
 Württemberg, Sophia Dorothea van (gemalin) 21
 IJsselmonde (Ysselmonde) 38
 Zaan, de. Rivier 21
 Zaandam 21, 22
 Doopsgezinde kerken 21
 Het huisje van Czaar Peter 21
 Janssenisten kerk 21
 Roomsche kerk 21
 Gereformeerde kerken 21
 Zaandammerveer (Saandammerveer) 21
 Zand, Het 18, 19
 Zandvoort 41
 Zeedijk (Zeedyk), de 22
 Zeeland 10, 19, 37, 39, 42
 Commissaris des Konings 40
 Zevenaer (Zevenaart) 33
 Zevenster 28
 zijden fabriek 26
 Zijp (Zyp), de. Polder 18
 Zo utman, de. Linieschip 19
 Zuidholland 20
 Zuiderzee (Zuyder See, Zuider See) 7, 11
 Zutphen. Stad 30, 31, 34, 36
 Zutphen. Graafschap 31
 Zweden 31
 Zwitserland 32
 Zwolle (Zwol) 7, 8, 9, 31
 Historisch Centrum Overijssel 7, 8, 9

Eerder is in deze serie verschenen:

1	DIERBARE LAURA Brieven van Rudolf Sandberg 1823 – 1830	14.-
2	HOOGH WEL GEBOREN HEER EN NEEF Brieven van de patriot Adolf Warner van Pallandt tot Zuthem 1782 – 1787	Digitale uitgave 5.-
3	NAAR PARIJS Een reisverslag van enige Zwolse heren naar de Franse hoofdstad in 1777	7. ⁵⁰
4	LIEVE NAATJE Brieven van Elsje Feith aan Naatje Siertsema, en andere familieleden	8. ⁵⁰
5	EENE REYSE NA VLAANDEREN EN BRABAND Een reisverslag van Lambertus Nilant uit 1768	8. ⁵⁰
6	AEN ALLE VRINDEN MET RESPECT Correspondentie van familie Nilant 1698 - 1762	9.-
7	VAN FOLIO TOT DUODECIMO Negen particuliere Zwolse bibliotheken	10.-
8	VERLOREN HUISELIJK GELUK Gedichten en overpeinzingen 1795 - 1817	7. ⁵⁰
9	BANKROET De ondergang van Johan Willem Simon baron van Haersolte 1810	17. ⁵⁰
10	GELIEVE HET DAER HEEN TE DIRIGEREN... De brieven van Willem V aan Arend Sloet tot Tweenijenhuisen 1771 - 1785	9.-
11	ALLER TREFFENDST EN STOUT De huwelijksreis van J.C. baron van Haersolte naar Duitsland, Zwitserland en Italië in 1837	6.-
12	BROEDER IN APOLLO Brieven en alba amicorum van Zwolse dichters 1800 - 1840	12.-
13	EEN GROTE TOUR Hendrick Jordens in Engeland, Frankrijk, Zwitserland en Duitsland 1684 - 1685	10.-
14	LEVENSBERICHT De autobiografie van J.F. Serrurier 1771 - 1844	11.-
15	EEN HELE COURANT De correspondentie van de familie Bangeman 1804 - 1881	11.-
16	REISEBOEK Vijftien reisverslagen van de jonge graaf van Rechteren Limpurg 1804 - 1813	Digitale uitgave 5.-
17	DE GEWIGTIGSTE GEBEURTENISSEN Het studentendagboek van Adolph F.L. graaf van Rechteren Limpurg 1814-1817	12.-
18	OVER GROTE KEIEN NAAR PARIJS De huwelijksreis van graaf van Rechteren Limpurg 1824	7.-
19	LIEVE PAPA! Brieven van W.B. Blijdenstein, bankier te Londen aan B.W. Blijdenstein, bankier te Amsterdam 1895-1907	Digitale uitgave 5.-
20	AANGENAME RENCONTRES Drie reisherinneringen aan de Rijn 1821, 1840 en 1865	8.-
21	PERROKIETEN EN PAPAGAYEN, PAPAIJERS EN PISANGS Een reis om de wereld 1824 - 1826	7.-
22	SCHOUWSPLEN Een reis naar de Middellandse Zee 1834	8.-
23	HET ANKER WORDT GELIGT Brieven vanuit de hele wereld van J.C. baron van Haersolte 1824 - 1834	Digitale uitgave 5.-
24	HERINNERINGEN AAN DUITSLAND Harzgebergte 1856, Taunusgebergte 1872, Baden-Baden 1902	9.-
25	EN ROUTE Drie reisjournalen van Rudolphina gravin van Rechteren 1827, 1836 en 1838	9. ⁵⁰
26	EER EN LUISTER Het proces om de havezate Haerst 1786 - 1803	9. ⁵⁰
27	TAL VAN BERGEN EN BOSSCHEN Een reis naar Saksen, Bohemen en het Thüringerwoud 1876	8.-
28	GEFNUIKTE AMBITIES Geen geld en eer voor onwettigen 1834-1900	10.-
29	EEN WAARLYK PRACHTIG LANDSCHAP Een reis door Graubünden en Glarus 1875	8.-
30	AFGEZEIJLD Een commissie naar Staats-Vlaanderen 1783	7.-
31	ONBESCHRYFELYK GROOTSCH Een wandeling door Zwitserland 1869	Digitale uitgave 5.-
32	WILDROMANTISCH Een tocht door Beieren, Tirol en Oostenrijk 1878	Digitale uitgave 5.-
33	EEN ALLERDROEVIGST TREURTONEEL Een mislukte reis naar Noord-Amerika 1783	7.-

34	EEN ONAFHANGELIJK WIJS EN ALMAGTIG WESEN De geloofsbelijdenis van Margaretha Isabella van Ittersum tot Relae 1801	Digitale uitgave	5.-
35	TOT LOSSER GEKOMEN Het notitieboek van Aleida Leurink 1698-1754	Digitale uitgave	5.-
36	'T IS EENE TOOVERWERELD Een bezoek aan de werelddtentoonstelling te Wenen en een tocht in Salzkammergut door Mattheus van Delden 1873		8.-
37	EEN AANBLIK EENIG IN ZYN SOORT Mattheus van Delden in Tirol en in het noorden van Italië 1868		10.-
38	s'LANDS WIJZE, s'LANDS EER Beschrijving van Londen, Wight en Noord-Wales door Mattheus van Delden 1879		9.-
39	REIJSJES NA MUNSTERLAND Floris Willem Sloet tot Warmelo, 1776; Hendricus Octavius Feith, 1814 en 1817; Adrien Jean Elisa van Bevervoorden, 1834		9. ⁵⁰
40	ONGEMEENE LIEFDE EN GENEAGENTHEYT Hendrik Berents' journaal van zijn reis naar de Doopsgezinde Broeders in Pruisen, 1719	Digitale uitgave	5.-
41	THEE DRINKEN Het dagboek van Steven van Delden en Aleida Catharina Houck, 1812-1824	Digitale uitgave	5.-
42	REIZEN VOOR GENOEGEN Een reisje van Aleida van Delden door België en langs de Rijn, 1856, en van Mattheus van Delden door België, 1863	Digitale uitgave	5.-
43	DEN TOESTAND DER BOSSCHEN Een studiereis van J.H.G. Jordens door Duitsland ten behoeve van de bosbouw in Oost-Indië. 1854-1855	Digitale uitgave	5.-
44	VERDER! IMMER VERDER! Een bezoek van Mattheus van Delden aan het kleine eiland Helgoland. 1877	Digitale uitgave	5.-
45	GEGROET Gedichten van Hermannus Gerhardus Gregorius Overbeek. 1880	Digitale uitgave	5.-
46	DICHT-LUIJM Een verzameling van mengedichten door Willem de Lille. 1774-1781	Digitale uitgave	5.-
47	DE NIEUWE WERELD Een vakantiereis van Willem van Haersolte naar Noord-Amerika. 1904	Digitale uitgave	5.-
48	MIJN' LIER De gedichten van Hendrik Gerhard Kronenberg. 1797-1819	Digitale uitgave	5.-
49	GETROUWE AANKLEVERS VAN 'T HOOGVORSTELYK HUIS Brieven van A. Rotterdam, perdikant te Zuilen en Steenwijk aan J. Royer, hofpredikant van stadhouder Willem V. 1752-1780	Digitale uitgave	5.-
50	EEN SIERAAD VAN ZYN GESLACHT Levensbeschrijvingen van en over Frederik Alexander Sippo Arnold baron van Ittersum. 1869	Digitale uitgave	5.-
51	VEIL VOOR HET VADERLAND Brieven van zes zonen aan hun moeder de douairière Van Ittersum-van der Merwede. 1830-1834	Digitale uitgave	5.-
52	SOUVENIR Het album amicorum van Flore Sloet tot Warmelo. 1804-1819	Digitale uitgave	5.-
53	HET FEU SACRÉ VOOR REIZEN Brieven van John Blijdenstein uit Oost-Indië. 1897-1900	Digitale uitgave	5.-
54	HERINNERING AAN DIE GELUKKIGE DAGEN Twee reizen langs de Rijn door Johannes Gerardus Julianus baron van Ittersum in 1835 en 1842	Digitale uitgave	5.-
55	JOURNAAL VAN EENE DUITSCHE REIS Verslag van een reis langs de Rijn van de familie Mollerus en J.G.J. baron van Ittersum door juffrouw Braber. 1838	Digitale uitgave	5.-
56	GEZELLIGJES MET HUN TWEETJES ALLEEN De huwelijksreis van Daniël Jacob Rudolph en Catharina Wijnanda van Hasselt naar het Rijnland. 1891	Digitale uitgave	5.-

57 O SCHOONE TYD !	Derk Wicherlink beklimt en illustreert de bergen in Zwitserland, Frankrijk en Italië. 1882 - 1884	Digitale uitgave 5.-
58 HEERLYKE HERINNERINGEN	Een journaal van Johannes Gerardus Julianus van Ittersum van een reis naar Zwitserland en Noord-Italië. 1845	Digitale uitgave 5.-
59 TOURNÉE	Reisimpressies van Duitsland, Zwitserland en Italië door Adolph Carel Bentinck in 1785 en 1787	Digitale uitgave 5.-
60 DE LANGGEWENSCHTE DAG	De huwelijksreis van Paulus Adriaan Lodewijk Arend van Ittersum en Arnoldine Emilie de Watteville naar Duitsland, Zwitserland en Frankrijk. 1859	Digitale uitgave 5.-
61 MYN UITSTAPJE VAN JUIST 5 WEKEN	Johannes Gerardus Julianus baron van Ittersum van Rotterdam naar Parijs. 1841	Digitale uitgave 5.-
62 HET SCHIKTE ZICH ALLES TEN BESTE	Tourtjes naar Friesland, Holland, Gelderland, Kleef, Zeeland en Noord-Brabant door Frederik Gijsbert van Dedem 1769, Hendricus Octavius Feith 1806, Johanna Theodora van Dedem 1806, Augustus Johannes van Delden 1831, Mattheus van Delden 1877	Digitale uitgave 5.-

O V E R I J S S E L S E H A N D S C H R I F T E N

Te bestellen bij Streng, Woesterweg 5, 8162 RW EPE
T 0578 614388 **M** jcstreng@planet.nl **W** strenghansenpublicaties.nl